Rada Powiatu Grodziskiego

UCHWAŁA NR 165/XXIV/26
RADY POWIATU GRODZISKIEGO
z dnia 26 marca 2026 r.

w sprawie przyjęcia Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Grodziskiego na lata 2026-2029

Na podstawie art. 4 ust. 1 pkt 7 i art. 12 pkt 11 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2025 r., poz. 1684) oraz art. 87 ust. 1, 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r., poz. 1292 ze zm.) Rada Powiatu uchwala, co następuje:

§ 1

Przyjmuje się „Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Grodziskiego na lata 2026-2029" zaopiniowany pozytywnie przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2

Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu Grodziskiego.

§ 3

Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

Przewodniczący Rady
Sławomir Kamiński

Załącznik
do uchwały nr 165/XXIV/26
Rady Powiatu Grodziskiego
z dnia 26 marca 2026 r.

POWIATOWY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU GRODZISKIEGO NA LATA 2026-2029

POWIAT GRODZISKI, 2026

Spis treści

Wstęp 1
Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce 2
Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego 6
Uwarunkowana wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego 15
Zabytki nieruchome stanowiące własność Powiatu Grodziskiego 17
Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Powiatu Grodziskiego 27
- **Gmina Grodzisk Mazowiecki** 29
- **Gmina Milanówek** 38
- **Gmina Podkowa Leśna** 50
- **Gmina Baranów** 53
- **Gmina Jaktorów** 54
- **Gmina Żabia Wola** 57

Analiza SWOT w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego Powiatu Grodziskiego 60
Założenia programowe – cele, kierunki działań, zadania 62
Zasady oceny realizacji programu 65
Źródła finansowania programu 66
Zakończenie 67

Wstęp

Za realizację zadań związanych z ochroną zabytków odpowiedzialna jest zarówno administracja rządowa, jak i jednostki samorządu terytorialnego wszystkich szczebli. W świetle art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym do zadań własnych gminy należą sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Art. 4 ust. 1 pkt. 7 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym stanowi, że powiat wykonuje zadania publiczne o charakterze publicznym w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Samorząd województwa wykonuje zadania o charakterze wojewódzkim, w tym zwłaszcza na podstawie art. 14 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Należy podkreślić, że powyżej wspomniane przepisy odnoszą się zarówno do ochrony zabytków, jak i opieki nad zabytkami. Jednostki samorządu terytorialnego są właścicielem ok. 21% zabytków nieruchomych i zobowiązane są do opieki nad nimi zgodnie z treścią art. 5 i art. 71 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Co więcej, to gminie przysługuje prawo pierwokupu w wypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawo użytkowania wieczystego takiej nieruchomości. W związku z tym z dniem 1 stycznia 1999 r. nie tylko zdecentralizowano zadania związane z ochroną zabytków, lecz także przekazano większość zabytków nieruchomych do zasobu samorządowego. Tym samym jednostki samorządu terytorialnego, zarządzając, na równi z pozostałymi właścicielami, zobowiązane są do dbałości o powierzone obiekty. Oprócz zadań własnych gminy, powiatu oraz województwa, zgodnie z treścią ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przekazano im znaczące kompetencje w zakresie realizacji zadań ochronnych. Jednostki te, wdrażając postanowienia programów opieki nad zabytkami, uzupełniają działania państwa w zakresie prawnej ochrony zabytków. Gminy dysponują kompetencjami dotyczącymi ustanowienia parku kulturowego, prowadzenia gminnych ewidencji zabytków oraz wprowadzania ochrony konserwatorskiej w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Szczególną rolę odgrywają tu programy opieki tworzone na wszystkich szczeblach samorządu terytorialnego, stanowiące bardzo istotny element zarządzania dziedzictwem kulturowym na danym obszarze. Następuje stopniowy wzrost liczby wykonywanych gminnych programów opieki nad zabytkami, choć nadal część gmin nie wywiązała się z obowiązku ich przyjęcia. Sporządzanie i realizacja

wspomnianych programów stanowi zatem jeden z przejawów ochrony zabytków, będącej obowiązkiem organów administracji samorządowej.

Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Pierwszym polskim aktem prawnym regulującym system ochrony zabytków był Dekret Rady Regencyjnej z 31 października 1918 r. o opiece nad zabytkami sztuki i kultury. Akt ten pozwolił stworzyć podstawy prawne do zbudowania struktury organizacyjnej związanej z ochroną zabytków, a także określił ramy przyszłej ochrony. Dekret ten obowiązywał do 1928 r., ale jego oddziaływanie na prawo ochrony zabytków wykracza daleko poza tę datę. Przepisy Dekretu zawierały pierwszą w historii polskiego prawodawstwa definicję zabytku, wprowadzały prawne formy i instrumenty ochrony zabytków, regulowały kwestie ich wywozu za granicę, a także sprawy związane z wywłaszczaniem zabytków nieruchomych i ochroną prawnokarną. Zaproponowane rozwiązania prawne stanowiły podstawę dalszych prac w zakresie udoskonalania ochrony dziedzictwa kultury, ale także stworzyły podwaliny osobnej gałęzi prawa poświęconej tej tematyce. O ponadczasowym znaczeniu rozwiązań legislacyjnych przyjętych w dekrecie świadczy to, że część z nich, w nieznacznie zmienionej formie, funkcjonuje w obecnie obowiązującej Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

W Polsce aktualnie obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- ✓ Konstytucji Rzeczpospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – na podstawie art. 5 „Rzeczpospolita Polska strzeże (...) dziedzictwa narodowego" oraz art. 6 ust. 1 „stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju".
- ✓ Ustawach, tj.:
  - Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce;
  - Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym, w której w art. 4 ust. 1 pkt. 7 zostały określone zadania publiczne powiatu o charakterze ponadgminnym w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

- Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej – ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na tworzeniu, upowszechnianiu i ochronie kultury. Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami i ochrony dziedzictwa narodowego w Rzeczypospolitej Polskiej i za granicą. Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego w zakresie ich właściwości;
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami – ustawa reguluje zbywanie nieruchomości zabytkowych. W przypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości, która nie należy do Skarbu Państwa ani jednostki samorządu terytorialnego, gminie przysługuje prawo pierwokupu zgodnie z art. 109 ust 1 pkt 4 przytoczonej ustawy;
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane – ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, robót budowy i rozbiórki przy obiekcie wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków;
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym – ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej. Ustawa określa, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się walory architektoniczne i krajobrazowe oraz wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska – w odniesieniu do zieleni zabytkowej objętej ochroną prawną ustawa reguluje zasady wydawania pozwoleń na wycinkę i pielęgnację zieleni, definiuje wymóg uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz jego kompetencje w zakresie wydawania pozwoleń na podejmowanie prac polegających na usunięciu drzew lub krzewów z nieruchomości zabytkowej lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, której przepisy określają między innymi zakres i formę planu ochrony środowiska, kompetencje dotyczące

wycinki i pielęgnacji drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków;

- Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach – ustawa określa ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów;
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach – ustawa określa ogólne zasady działania bibliotek. W art. 3 określa iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej;
- Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, określa materiał archiwalny wchodzący do *narodowego zasobu archiwalnego*, który stanowi wszelkiego rodzaju akta i dokumenty, korespondencje, dokumentacje finansowe, techniczne i statystyczne, mapy i plany, fotografie, filmy i mikrofilmy, nagrania dźwiękowe i wideofonowe, dokumenty elektroniczne oraz inne dokumentacja, bez względu na sposób jej wytworzenia, mająca znaczenie jako źródło informacji o wartości historycznej o działalności Państwa Polskiego, jego poszczególnych organów i innych państwowych jednostek organizacyjnych oraz o jego stosunkach z innymi państwami, o rozwoju życia społecznego i gospodarczego, o działalności organizacji o charakterze politycznym, społecznym i gospodarczym, zawodowym i wyznaniowym, o organizacji i rozwoju nauki, kultury i sztuki, a także o działalności jednostek samorządu terytorialnego i innych samorządowych jednostek organizacyjnych - powstała w przeszłości i powstająca współcześnie. Ustawa określa również sposób przekazania danych i dokumentów z rejestru zabytków.

✓ Rozporządzeniach, tj.:

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków;
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej

ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem;

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków;
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne;
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków;
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych;
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę.

✓ Prawo międzynarodowe

- Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze dnia 14 maja 1954 r. z dnia 14 maja 1954 r.
- Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobieganiu nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, sporządzona w Paryżu dnia 17 listopada 1970 r.
- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji. Tekst dokumentu.
- Oświadczenie rządowe z dnia 17 czerwca 2021 r. w sprawie mocy obowiązującej Konwencji o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego, przyjętej w Paryżu dnia 2 listopada 2001 r.

- Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r.

Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

„Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Grodziskiego na lata 2026-2029" jest zgodny z celami strategicznymi polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami, określonymi w dokumentach:

✓ **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023–2026** - dokument przyjęto uchwałą Rady Ministrów Nr 242 z dnia 8 grudnia 2023 r. (M.P. z 2023 r. poz. 1470). Powyżej wymieniony program ma na celu realizację przepisu art. 84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest głównym dokumentem strategicznym niezbędnym do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zainicjowanym i opracowanym przez Ministra Kultury Dziedzictwa Narodowego, określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

- Cel główny: Zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce.
- Cel szczegółowy 1: Weryfikacja wybranego zasobu zabytków i wzmocnienie narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości:
  - Kierunek działań 1.1: Podnoszenie wiedzy o wybranych grupach zasobu zabytkowego kraju – weryfikacja stanu zasobu zabytków architektury wchodzącej w skład zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa (NID);
  - Kierunek działań 1.2: Ochrona zabytków i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości – model i system wartościowania zabytków (NID).
- Cel szczegółowy 2: Wzmocnienie potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków:
  - Kierunek działań 2.1: Nowe technologie w ochronie zabytków – rozwój zasobu dokumentacyjnego 3D (NID).
- Cel szczegółowy 3: Rola zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja):

- Kierunek działań 3.1: Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych – wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami (NID);
- Kierunek działań 3.2: Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego – wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom (NID).

✓ **„Strategia Rozwoju Polski do 2035 r."** to kluczowy dokument strategiczny Polski, który określa cele i kierunki rozwoju kraju zarówno w wymiarze społecznym, gospodarczym, jak i przestrzennym.

- Cel 1: Łagodzenie zmian demograficznych i adaptacja do nich – łagodzenie zmian demograficznych obejmuje działania, które wpływają na liczbę i strukturę wieku populacji. Głównym celem jest spowolnienie procesu starzenia się ludności rozumianego jako rosnący udział osób starszych w ogólnej liczbie ludności. Strategia zakłada, że cel ten zostanie osiągnięty przez trzy grupy działań:
  - stymulowanie wzrostu dzietności,
  - odpowiedzialną politykę migracyjną,
  - w ujęciu regionalnym: przeciwdziałanie nadmiernym migracjom wewnętrznym do kilku dużych metropolii,
  - maksymalizację aktywności zawodowej osób w wieku produkcyjnym,
  - dostosowanie polityk publicznych do znaczącego wzrostu liczby osób starszych.
- Cel 2: Tworzenie warunków dla konkurencyjnej i sprawiedliwej gospodarki, z poszanowaniem dla środowiska i klimatu – zgodnie z diagnozą w poprzedniej części Strategii budowa konkurencyjnej gospodarki w Polsce w perspektywie 2035 r. będzie polegać na podejmowaniu działań, które:
  - przekształcają gospodarkę w kierunku wytwarzania dóbr i usług o coraz wyższej wartości dodanej,
  - zwiększają częstotliwość występowania funkcji przed- i poprodukcyjnych w gospodarce,
  - przesuwają gospodarkę od konkurowania kosztami pracy w kierunku konkurowania innowacyjnością oraz jakością dóbr i usług.

- Cel 3: Wzmocnienie bezpieczeństwa, odporności i sprawności państwa – celem jest stworzenie systemu bezpieczeństwa zdolnego do szybkiego i skutecznego reagowania na współczesne wyzwania i zagrożenia. W odniesieniu do zagrożenia konfliktem militarnym Polska będzie podnosić poziom bezpieczeństwa poprzez integrację działań w czterech kluczowych obszarach:
  - obronności – przez znaczącą modernizację sił zbrojnych, ochronę wschodnich i północnych granic kraju, przeciwdziałanie zagrożeniom hybrydowym oraz rozwój infrastruktury wspierającej potencjalne działania ochronno-obronne,
  - dyplomacji – przez wzmacnianie sojuszy, które umożliwią Polsce skuteczne wpływanie na międzynarodowe decyzje i stabilizację sytuacji w Europie Środkowo-Wschodniej,
  - gospodarki – przez rozbudowę zdolności krajowych przedsiębiorstw do zaspokajania potrzeb obronnych kraju, a jednocześnie tworzenie pozytywnych efektów zewnętrznych dla gospodarki i społeczeństwa wynikających ze znaczących nakładów na obronność,
  - społeczeństwa – przez rozbudowę odpowiednich kadr i ich rezerw oraz szeroko rozumianą edukację obywateli.
- Cel horyzontalny: Zrównoważony rozwój terytorialny oparty na policentrycznej sieci osadniczej. Osiągnięcie tego celu wymaga wzmocnienia rozbudowanej siatki ośrodków miejskich, tak aby dostęp do nich zapewniał określony standard usług publicznych i rynkowych mieszkańcom całego kraju. Są cztery podstawowe czynniki, które warunkują rozwój miast i ich obszarów funkcjonalnych jako węzłów policentrycznego charakteru kraju:
  - Baza ekonomiczna i rynek pracy. Stanowią one przedmiot troski lokalnych i regionalnych władz samorządowych tworzących warunki dla nowych inwestycji. Wyzwanie dla znaczącej części miast stanowi już obecnie brak kadr o odpowiednich kwalifikacjach oraz perspektywa transformacji energetycznej.
  - Mieszkalnictwo i polityka przestrzenna. Dostępność mieszkań, atrakcyjnych pod względem ceny oraz jakości technicznej i urbanistycznej, w dobrze zaprojektowanej przestrzeni, z dostępem do usług i komunikacji publicznej może stanowić odpowiedź na zjawiska metropolizacji i suburbanizacji.

- Dostępność komunikacyjna, w szczególności przy użyciu środków transportu zbiorowego. Cel horyzontalny Strategii będzie realizowany przez zrównoważony rozwój transportu. W przypadku połączeń między miastami wskazanymi jako kluczowe dla sieci osadniczej dostępność ta powinna opierać się na efektywnych połączeniach kolejowych, realizowanych w konkurencyjnym wobec jazdy samochodem czasie i kosztach przejazdu. Drugim istotnym wymiarem dostępności tych miast jest efektywny transport zbiorowy łączący te ośrodki z miejskim obszarem funkcjonalnym i sąsiednimi powiatami.
- Dostępność usług określonego rzędu. Usługi te służą nie tylko mieszkańcom miasta, ale również mieszkańcom całego obszaru, na który dane miasto oddziałuje. Z tego punktu widzenia kluczowe jest zapewnienie w miastach subregionalnych i regionalnych określonego standardu usług publicznych – w szczególności zdrowotnych, edukacyjnych i kulturalnych. Standard ten powinien – w przypadku usług edukacyjnych i kulturalnych – określać także perspektywę wyrównywania szans życiowych dzieci i młodzieży bez względu na ich miejsce zamieszkania. Zasadą powinna być również inkluzywność terytorialna miast, poprawa dostępności transportowej dla mieszkańców okolicznych gmin i powiatów oraz tworzenie rozwiązań realizujących prawo do miasta także dla tych jego użytkowników, którzy nie są mieszkańcami danej jednostki samorządu terytorialnego.

✓ **Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030** to podstawowy dokument strategiczny polityki regionalnej państwa. Dokument przedstawia cele polityki regionalnej oraz działania i zadania, jakie do ich osiągnięcia powinien podjąć rząd, samorządy: wojewódzkie, powiatowe i gminne oraz pozostałe podmioty uczestniczące w realizacji tej polityki w perspektywie roku 2030. Głównym celem polityki regionalnej jest efektywne wykorzystanie endogenicznych potencjałów terytoriów i ich specjalizacji dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju kraju, co tworzyć będzie warunki do wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jedoczesnym osiąganiu spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym.

- Cel 1 – zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym.

- Cel 2 – wzmocnienie regionalnych przewag konkurencyjnych.
- Cel 3 – podniesienie jakości zarządzania w wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie.

✓ **Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030** – dokument przyjęty Uchwałą nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków, który realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe:

- Cel szczegółowy 1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne:
  - Priorytet 1.1. – Usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami,
  - Priorytet 1.2. – Rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
- Cel szczegółowy 2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich:
  - Priorytet 2.1. – Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,
  - Priorytet 2.2. – Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,
  - Priorytet 2.3. – Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,
  - Priorytet 2.4. – Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,
  - Priorytet 2.5. – Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.
- Cel szczegółowy 3. Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju:
  - Priorytet 3.1. – Wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju,
  - Priorytet 3.2. – Rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych,
  - Priorytet 3.3. – Wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

✓ **Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do roku 2030+** – przyjęta uchwałą nr 72/22 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 24 maja 2022 r. Celem głównym

w niniejszej strategii jest zapewnienie wysokiej jakości życia poprzez trwały i zrównoważony przestrzennie rozwój województwa, służący wzrostowi znaczenia regionu w Europy i na świecie, przy poszanowaniu zasobów środowiska.

WIZJA
Mazowsze z Warszawą, Warszawa ku Europie

CEL GŁÓWNY
Zapewnienie wysokiej jakości życia poprzez trwały i zrównoważony przestrzennie rozwój województwa, służący wzrostowi znaczenia regionu w Europie i na świecie, przy poszanowaniu zasobów środowiska

Obszar	GOSPODARKA	DOSTĘPNOŚĆ	ŚRODOWISKO I ENERGETYKA	SPOŁECZEŃSTWO	KULTURA I DZIEDZICTWO
Nazwa celu	***Konkurencyjne i innowacyjne Mazowsze***	***Dostępne i mobilne Mazowsze***	***Zielone, niskoemisyjne Mazowsze***	***Mazowsze zintegrowane społecznie***	***Mazowsze bogate kulturowo***
Opis celu	Wzrost konkurencyjności regionu poprzez rozwój działalności gospodarczej oraz transfer i wykorzystanie nowych technologii	Poprawa dostępności i spójności terytorialnej regionu przy ograniczeniu presji na przestrzeń i środowisko, kształtowanie ładu przestrzennego	Poprawa stanu środowiska poprzez racjonalne gospodarowanie zasobami przyrody	Poprawa jakości i dostępności do usług społecznych oraz wzmocnienie kapitału ludzkiego i społecznego w ramach nowoczesnej gospodarki	Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału kulturowego i turystycznego dla rozwoju województwa i poprawy jakości życia
Wymiar terytorialny	OBSZARY STRATEGICZNEJ INTERWENCJI MODEL STRUKTURY FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNEJ WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO				

W Strategii kwestia opieki nad zabytkami jest traktowana w szerszym kontekście i służy wykorzystaniu walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału kulturowego i turystycznego dla rozwoju województwa i poprawy jakości życia. Kierunki działań obejmują:

- Ochrona i wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego:
  - Wspieranie prac konserwatorskich (w tym restauratorskich, renowacyjnych, rewaloryzacyjnych), rewitalizacja obiektów i obszarów zabytkowych oraz kulturowych,
  - Adaptacja obiektów zabytkowych do nowych funkcji, w tym kulturalnych, turystycznych i społecznych,
  - Inwentaryzacja i digitalizacja zasobów dziedzictwa kulturowego.
- Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego, potencjału kulturowego i turystycznego dla rozwoju gospodarczego i promocji województwa:

- Zwiększenie atrakcyjności turystycznej w oparciu o walory kulturowe i przyrodnicze,
- Rozwój infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej,
- Wspieranie rozwoju różnych form turystyki, produktów oraz wydarzeń turystycznych,
- Wspieranie działalności stowarzyszeń i organizacji, w tym o znaczeniu międzynarodowym,
- Ochrona, pielęgnowanie i promowanie spuścizny kulturowej (materialnej i niematerialnej), w tym podnoszenie świadomości kulturowej,
- Kreowanie ośrodków i kształtowanie regionalnej tożsamości kulturowej,
- Wspieranie i promocja różnorodności kulturowej,
- Wspieranie przedsiębiorczości i współpracy w obszarze kultury, dziedzictwa kulturowego i turystyki.

- Upowszechnianie kultury i twórczości:
  - Rozwój infrastruktury kultury, wydarzeń i projektów kulturalnych,
  - Wspieranie rozwoju edukacji kulturalnej i artystycznej,
  - Wspieranie rozwoju przemysłu kreatywnego,
  - Wzmacnianie uczestnictwa w kulturze, w tym poprzez technologię cyfrową (e-kultura, digitalizacja).
- Kreowanie miast i wsi jako centrów aktywności kulturalnej i turystycznej:
  - Wspieranie ośrodków miejskich i wiejskich w upowszechnianiu potencjału kultury wraz z rozwojem funkcji turystycznych,
  - Promowanie potencjału kulturowego Warszawy.

✓ **Strategia Rozwoju Kultury w województwie mazowieckim na lata 2023-2027 – przyjęta uchwałą nr 155/23 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 19.09.2023 r.**

- Cel strategiczny A – Aktywne podmioty kultury:
  - A1 – Wzmocnienie mazowieckich kadr kultury – wsparcie podnoszenia wiedzy i kompetencji osób pracujących w instytucjach i organizacjach pozarządowych oraz innych podmiotach kultury z terenu województwa mazowieckiego,

- A2 – Wspieranie mazowieckich środowisk twórczych – bezpośrednie wsparcie indywidualne dla aktywnych twórców i artystów oraz animatorów i edukatorów, menedżerów i badaczy kultury z województwa mazowieckiego oraz mapowanie twórców, zachowanie i promocja ich twórczości.

- Cel strategiczny B – Kultura blisko odbiorcy:
  - B1 – Wzmocnienie kapitału kulturowego – organizowanie przedsięwzięć kulturalno-artystycznych o wysokim potencjale kulturotwórczym, włączających mieszkańców w działania twórcze, poszukujące oryginalnych środków twórczej ekspresji. Realizacja projektów o charakterze międzypokoleniowym, przyczyniających się do integracji różnych grup wiekowych oraz wymiany wiedzy i kompetencji między pokoleniami. Wsparcie inicjatyw wzmacniających integrację społeczną, w szczególności na poziomie lokalnym,
  - B2 – Niwelowanie barier uczestnictwa – ograniczanie i likwidowanie wszelkich barier uczestnictwa odbiorców w ofercie kulturalnej oraz aktywizacja mieszkańców i pobudzenie aktywności lokalnych podmiotów kultury na terenach o niskim poziomie uczestnictwa w kulturze (w szczególności obszarów wskazanych w części diagnostycznej „Obszary strategicznej interwencji"),
  - B3 – Wzmocnienie edukacji i animacji kulturowej – rozwój zdolności, umiejętności i wiedzy oraz podniesienie społecznych kompetencji odbiorców, a także stworzenie przestrzeni do zrozumienia procesów zachodzących w świecie, krytycznego myślenia i umiejętności radzenia sobie z wyzwaniami.

- Cel strategiczny C – Kultura buduje region:
  - C1 – Zarządzanie wiedzą o kulturze w regionie – mapowanie nowych zjawisk i trendów (w tym szans i zagrożeń) w kulturze (oraz na jej styku z innymi sektorami) połączone z opracowaniem bazujących na wynikach badań rekomendacji oraz komunikacja, promocja i wdrażanie założeń SRK w jednostkach Samorządu Województwa Mazowieckiego,
  - C2 – Ochrona i upowszechnianie materialnych i niematerialnych zabytków kultury regionu - zachowanie i upowszechnienie elementów materialnego i niematerialnego dziedzictwa w województwie mazowieckim oraz budowanie

poczucia przynależności do regionu w oparciu o materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe,

- C3 – Kultura integruje - tworzenie i wspieranie partnerstw w sektorze kultury poprzez wymianę wiedzy i współorganizację projektów, synergiczne wzmocnienie efektów współpracy oraz inicjowanie i wzmocnienie współpracy sektora kultury z innymi obszarami funkcji społecznych: edukacją, nauką, biznesem, turystyką, przemysłami kreatywnymi, ochroną zdrowia, ochroną środowiska itd.

✓ **Program opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2026–2029** – program przyjęty uchwałą nr 211/25 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 16 grudnia 2025 r. W programie sformułowano misję opieki nad zabytkami, która brzmi: „Wspierać świadome i inkluzywne współtworzenie dziedzictwa województwa mazowieckiego jako żywego procesu społecznego, opartego na dialogu, trosce o różnorodność pamięci i odpowiedzialnym korzystaniu z przeszłości w kształtowaniu wspólnej przyszłości". Na podstawie diagnozy sytuacji dziedzictwa kulturowego w województwie mazowieckim oraz ochrony i opieki nad nim, zidentyfikowano trzy wciąż obecne kluczowe problemy. W odpowiedzi na nie zostały wyznaczone trzy OBSZARY STRATEGICZNE (obszary koncentracji działań), w których będą lokowane przedsięwzięcia służące realizacji misji Programu.

- Obszar strategiczny A: Świadomość – w ramach tego obszaru strategicznego przewidziano działania związane z kształtowaniem wiedzy, świadomości, istotne z perspektywy opieki nad zabytkami i troski o dziedzictwo.
- Obszar strategiczny B. Pomoc i wsparcie – w ramach tego obszaru strategicznego przewidziano przedsięwzięcia związane ze zwiększeniem efektywności finansowania opieki nad zabytkami, a także wspieraniem badań naukowych w tym obszarze.
- Obszar strategiczny C. Działanie – w ramach tego obszaru strategicznego usytuowano działania skierowane na wzmocnienie skutecznej ochrony najbardziej wrażliwego dziedzictwa przed zniszczeniem oraz współpracy międzysektorowej dla ratowania zabytków.

Uwarunkowana wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

- ✓ **Strategia Rozwoju Powiatu Grodziskiego na lata 2021-2027** – została przyjęta uchwałą nr 327/XXXIX/21 Rady Powiatu Grodziskiego z dnia 16 grudnia 2021 roku. W dokumencie sformułowano następującą misję: „Władze Powiatu Grodziskiego wsłuchując się w potrzeby społeczności lokalnej, będą działać dla stworzenia warunków samorealizacji mieszkańców, rozwoju lokalnej przedsiębiorczości i kultury, by stworzyć region, gdzie łatwo spełnić aspiracje życiowe mieszkańców, a koncepcja zrównoważonego rozwoju zapewnia należyty poziom ochrony środowiska naturalnego i uwzględnienie potrzeb osób znajdujących się w szczególnej potrzebie". Wizja powiatu grodziskiego obejmuje projektowany stan społeczności lokalnej, gospodarki, kultury, edukacji i innych obszarów aktywności społecznej w stosunkowo długiej perspektywie czasowej i brzmi następująco: „ W przewidywanej w Strategii perspektywie czasowej Powiat Grodziski ma sprzyjać szerokiemu spektrum aktywności społecznej i rozwinąć się jako bezpieczna przestrzeń, przyjazna tak mieszkańcom, jak i środowisku naturalnemu, z myślą o przyszłych pokoleniach". Koncepcją, która znajduje zastosowanie w odniesieniu do planowanych działań jest zrównoważony rozwój powiatu przy jednoczesnej ochronie dziedzictwa kulturowego i środowiska naturalnego. Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami w Powiecie Grodziskim wpisuje się w V cel strategiczny Strategii Rozwoju Powiatu Grodziskiego na lata 2021 – 2027 „Ochrona i poprawa stanu zabytków oraz rozwój kultury na terenie powiatu grodziskiego", którego głównym zadaniem jest utrzymanie Muzeum im. Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów w Stawisku, w stanie zapewniającym trwałe zachowanie jego wartości. Następnym istotnym celem operacyjnym jest promocja walorów kulturalnych i zabytkowych powiatu grodziskiego, która będzie realizowana poprzez wydanie przewodników, albumów, folderów itp. promujących wiedzę o powiecie grodziskim oraz jego walorach przyrodniczych i kulturalnych, a także przygotowanie i realizacja Powiatowego Kalendarza Imprez o charakterze kulturalnym, sportowym i ekologicznym.

- ✓ **Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Grodziskiego do 2029 roku** – dokument przyjęty uchwałą nr 386/XLIV/22 Powiatu Grodziskiego z dnia 31 maja 2022 r. Program wspomaga dążenie do uzyskania w powiecie sukcesywnego ograniczenia degradacji środowiska, ochronę i rozwój jego walorów oraz racjonalne gospodarowanie zasobami

środowiska z uwzględnieniem konieczności jego ochrony. Zasoby przyrodnicze zostały określone w obszarze interwencji 9, który ma na celu ochronę różnorodności biologicznej oraz krajobrazowej, poprzez kierunki interwencji:

- Zarządzanie zasobami przyrody i krajobrazem:
  - Zapewnienie właściwej ochrony dla różnorodności biologicznej, terenów zieleni i krajobrazu w planowaniu przestrzennym, ze szczególnym uwzględnieniem korytarzy ekologicznych poprzez adekwatne zapisy w planach zagospodarowania przestrzennego lub/i decyzjach o warunkach zabudowy,
  - Monitoring obszarów chronionych,
  - Uzupełnieni oznakowani form ochrony przyrody tablicami informującymi o ich nazwach.
- Zachowanie lub przywrócenie właściwego stanu siedlisk i gatunków:
  - Czynna ochrona siedlisk przyrodniczych oraz gatunków objętych ochroną,
  - Indeksacja miejsc występowania oraz eliminacja gatunków inwazyjnych w szczególności barszczów kaukaskich,
  - Zachowanie różnorodności biologicznej na terenach wiejskich,
  - Zachowanie siedlisk i gatunków na terenach podmokłych, w dolinach rzecznych i na terenach zmeliorowanych w stanie niepogorszonym,
  - Zachowanie zadrzewień i zakrzewień śródpolnych,
  - Zrównoważony rozwój turystyki na obszarach cennych przyrodniczo,
- Ochrona i rozwój zieleni na terenach zurbanizowanych:
  - Budowa, modernizacja i pielęgnacja terenów zieleni,
  - Poprawa jakości środowiska miejskiego poprzez zagospodarowanie terenów zielonych na obszarze Gminy Milanówek,
  - Budowa i modernizacja planów zabaw, zieleńców i placów rekreacyjnych na terenie gminy,
  - Podniesienie standardów życia poprzez poprawę jakości przestrzeni publicznej w tym terenów zieleni gminy Grodzisk Mazowiecki,
  - Uwzględnienie w dokumentach planistycznych zachowania zieleni w miastach (w tym w tzw. miastach – ogrodach),
  - Pielęgnacja pomników przyrody i zieleni w obiektach zabytkowych,

- Utrzymanie zieleni przy drogach gminnych, powiatowych, wojewódzkich, krajowych.

- Działania z zakresu pogłębiania i udostępniania wiedzy o zasobach przyrodniczych i walorach krajobrazowych powiatu:
  - Wsparcie zaplecza dydaktycznego oraz infrastruktury służącej edukacji ekologicznej oraz ochronie walorów przyrodniczych,
  - Prowadzenie działalności o charakterze edukacyjnym i informacyjnym w zakresie ochrony przyrody.

✓ **Program współpracy Powiatu Grodziskiego z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami** – program opracowywany rokrocznie i przyjmowany uchwałą Rady Powiatu Grodziskiego. Niniejszy dokument określa priorytetowe zadania rekomendowane do wsparcia finansowego jak na przykład: edukacja patriotyczna dzieci i młodzieży, edukacja ekologiczna dzieci i młodzieży oraz włączanie jej do działań o charakterze proekologicznym, organizacja wydarzeń kulturalnych i edukacyjnych, działalność turystyczna, krajoznawcza i przyrodnicza.

Zabytki nieruchome stanowiące własność Powiatu Grodziskiego

Dom Pomocy Społecznej w Izdebnie Kościelnym

Obiekt jest przykładem założenia dworskiego z XVIII wieku, rozbudowanego w I poł. XIX wieku. Pod koniec XVIII wieku Izdebno Kościelne należało do Michała Szymanowskiego. Po jego śmierci w 1787 roku, wieś przeszła na własność jego córki Doroty Szymanowskiej. Około 1800 roku rodzina Szymanowskich wybudowała tu dwór wraz z oficyną. W czasach Księstwa Warszawskiego Izdebno Kościelne należało do małżonków Doroty z Szymanowskich i oficera francuskiego Piotra Galichet, który w późniejszym okresie, założył w Izdebnie pierwszą w Królestwie Polskim fabrykę cukru. Następnie majątek odkupił Piotr Łubieński. Po nim właścicielami dóbr byli Kronenbergowie, a od 1866 roku Plebańscy. Majątek w Izdebnie Kościelnym pozostał w rodzinie Plebańskich aż do II wojny światowej. Jego ostatnią właścicielką była Maria Plebańska córka Jana Plebańskiego. Maria Plebańska wyszła za mąż za Mieczysława Szczygielskiego właściciela sąsiedniej Kraśniczej Woli. W czasie okupacji rodzina Plebańskich, a także Mieczysław Szczygielski wraz z synem zostali rozstrzelani za działalność

konspiracyjną. Po 1945 roku w dworze przez krótki czas funkcjonował Dom Dziecka prowadzony przez siostry zakonne, dom kolonijny.

Źródło: Dom Pomocy Społecznej Izdebno Kościelne

Dwór wzniesiony z gliny mieszanej z sieczką, obmurowany cegłą, tynkowany i boniowany. Parterowy, na planie prostokąta, jedenastoosiowy, z piętrowymi trójosiowymi ryzalitami pośrodku elewacji wzdłużnych. Nowsza dobudówka od zachodu. Ryzalit frontowy rozczłonkowany pilastrami toskańskimi, ogrodowy boniowany na narożach, oba zwieńczone trójkątnymi frontonami. Przed ryzalitem ogrodowym taras z balustradą. Układ wnętrz dwutraktowy, na piętrze z korytarzem pośrodku. Na parterze na osi sień poprzedzona przedsionkiem oraz salon. Dach czterospadowy, kryty blachą. Park założony był równocześnie z dworem. Od frontu znajduje się podjazd z gazonem pośrodku. Od tyłu znajduje się łąka z aleją prowadzącą wprost do dworu oraz na taras z kamiennymi balustradami. Na wschód od dworu znajduje się nieregularny staw z wysepką w formie kopca. Starodrzewie parku stanowią m.in. dęby, kasztanowce, akacje i lipy. Od 1999 roku Dwór stał się własnością Powiatu Grodziskiego, w którym mieści się Dom Pomocy Społecznej dla osób w podeszłym wieku, w którym przebywa 20 kobiet.

Muzeum im. Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów w Stawisku

Anna i Jarosław Iwaszkiewiczowie nazwali Stawiskiem posiadłość darowaną Annie przez ojca, Stanisława Wilhelma Lilpopa, w dniu jej ślubu. W 1928 roku został zbudowany dom według projektu Stanisława Gądzikiewicza. Willa murowana z cegły oraz kamienia polnego i otynkowana, posadowiona na wydłużonym planie, o nieregularnej bryle. Podpiwniczona, piętrowa z mieszkalnym poddaszem przykrytym dachem czterospadowym o połaciach krytych dachówką z otworami okiennymi rozmieszczonymi symetrycznie, typu powiekowego. Elewacja frontowa 9 osiowa z 3 osiowym, nieznacznie wysuniętym poza lico elewacji ryzalitem umieszczonym centralnie, wieńczonym trójkątnym szczytem. Ryzalit poprzedzony został czterokolumnowym portykiem toskańskim, dźwigającym taras na wysokości piętra otoczony tralkową balustradą. Na wysokości piętra umieszczono trzy otwory okienne. Na elewacji tylnej widnieje wydatny ryzalit skrajny oraz drewniana weranda dźwigającą taras na wysokości piętra. Układ wnętrz dwutraktowy z holem na osi, w którym umieszczono schody na piętro oraz jadalnią. Całość skomponowana w duchu klasycyzmu.

Wokół domu prowadzono gospodarstwo z częścią ozdobną i użytkową, do której należał także staw rybny. Powstanie Domu Iwaszkiewiczów łączyło się w czasie z początkami Podkowy Leśnej, pierwszego w Polsce miasta-ogrodu. Stawisko od początku było nie tylko domem Iwaszkiewiczów, ale także ważnym ośrodkiem życia kulturalnego, miejscem spotkań wielu artystów, zwłaszcza literatów i muzyków. W okresie przedwojennym bywali tu m. in. Jan Lechoń, Antoni Słonimski, Stanisław Baliński, Józef M. Rytard, Karol Szymanowski, Czesław Miłosz. Wizyty poetów, pisarzy, przyjaciół wypełniały niekończące się rozmowy o literaturze, muzyce, sztuce. Był to także czas powstania najlepszych opowiadań Jarosława Iwaszkiewicza, jak „Brzezina", „Panny z Wilka", wierszy z tomu „Lato 1932", sztuki „Lato w Nohant". W czasie okupacji i po upadku powstania warszawskiego dzięki zarejestrowaniu domu jako pensjonat, a gospodarstwa jako zakład ogrodniczy majątek był miejscem konspiracji i schronieniem dla wielu osób, wśród których byli wybitni artyści, a także uratowani przed zagładą Żydzi. Jarosław Iwaszkiewicz pełniący przez wiele lat funkcję prezesa Związku Literatów Polskich, czy posła na Sejm PRL mieszkał z rodziną w Stawisku do śmierci w 1980 roku. Wygląd budynku nie uległ wielu zmianom. Zauważalną ingerencją w jego pierwotną bryłę była wymiana okna powiekowego w zachodniej połaci dachu na facjatę, którą widać na zdjęciach z 1967 roku. Teren otaczający budynek stopniowo parcelowano po oddzieleniu w latach 60. XX wieku drogą z Warszawy do Skierniewic fragmentu z układem wodnym. Po śmierci małżeństwa

Iwaszkiewiczów, na mocy testamentu pisarza, Stawisko bez zaplecza gospodarczego stało się własnością Ministerstwa Kultury i Sztuki z przeznaczeniem na Muzeum. Placówkę otwarto w 1984 roku, a w 2011 roku jej siedziba została zmodernizowana.

Źródło: Muzeum im. Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów w Stawisku

Wnętrze Stawiska zachowało swój pierwotny charakter zamożnego domu polskiego ze zbiorami XIX i XX-wiecznego malarstwa i innych dzieł sztuki, z meblami, sprzętami oraz przedmiotami tzw. codziennego użytku. W nienaruszonym stanie znajduje się gabinet pisarza, biblioteka, sypialnia, pokój gościnny, hol wejściowy i klatka schodowa.

Źródło: Muzeum im. Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów w Stawisku

Salon-jadalnia pełni dziś rolę salonu muzyczno-literackiego. Znajdujący się w Stawisku fortepian firmy Bluthner spełniał wielokrotnie funkcję użytkową. Grywali na nim Karol Szymanowski i Artur Rubinstein, w czasie okupacji Jan Ekier, akompaniujący Eugenii Umińskiej. Grywali bardzo często sami Gospodarze. W salonie-jadalni znajdują się najcenniejsze stawiskie meble: sekretera w stylu barokowym z ok. 1769 roku, intarsjowana i inkrustowana kością słoniową komoda, szafa, stół i krzesła w stylu gdańskim. Wystrój tego pomieszczenia uzupełniają między innymi obrazy: Franciszka Kostrzewskiego „Pojedynek pod dębem", olej z 1876 r., Józefa Brodowskiego „Potyczka na stepie", olej z 1859 roku, Juliana Fałata „Park w Żywcu", akwarela z 1917 roku.

W gabinecie Pisarza, na piętrze stawiskiego domu, centralne miejsce zajmuje pokaźnych rozmiarów biurko Iwaszkiewicza. Wśród najcenniejszych książek - pierwsze wydanie „Słownika języka polskiego" Samuela B. Lindego z 1807 roku, pierwodruki dzieł J. Słowackiego - „Balladyny" i „Lilly Wenedy" oraz pierwsze wydanie „Pana Tadeusza" A. Mickiewicza z 1834 roku (podarunek członków ZLP na 60-lecie urodzin, z dedykacjami m. in. Z. Nałkowskiej, K. Wyki, M. Brandysa, I. Newerly`ego, J. Stryjkowskiego). Wśród najcenniejszych dzieł sztuki - płótno Józefa Simmlera „Śmierć Barbary Radziwiłłówny", olej z 1860 roku; Tymona Niesiołowskiego „Kąpiąca się w pejzażu", olej, z ok. 1930 roku. Główną częścią stawiskiego księgozbioru jest biblioteka przekazana przez Jarosława Iwaszkiewicza. Liczy ona niemal 20 tysięcy tomów. Jak pisał Iwaszkiewicz „biblioteka ta jest wynikiem procesów bardzo skomplikowanych i rezultatem życia wielu i to bardzo różnorodnych pokoleń". Składają się nań w ogromnej mierze książki gromadzone przez samego pisarza i jego żonę, ale także książki gromadzone na Ukrainie przez ojca Jarosława, Bolesława Iwaszkiewicza, księgozbiory ojca Anny, Stanisława W. Lilpopa i rezydentki ich domu, Marii Miaskowskiej. Są książki, które formowały poglądy estetyczne i moralne młodej Hanny Lilpop, ale i francuskojęzyczna biblioteka jej matki, Jadwigi Śliwińskiej. Podczas okupacji do Stawiska trafił księgozbiór Hansa Effenbergera-Śliwińskiego, część księgozbiorów rodziny Meyerów oraz Ireny Krzywickiej. Wiele tomów Gospodarze Stawiska otrzymywali z dedykacjami autorów. Są wśród nich m.in. wpisy wszystkich poetów Skamandra, a także Stanisława Ignacego Witkiewicza, Karola Szymanowskiego, Czesława Miłosza, Jerzego Andrzejewskiego i wielu innych.

W sypialni pozostały do dziś charakterystyczne ślady obecności Anny Iwaszkiewiczowej: przede wszystkim biurko, które odziedziczyła po ojcu, z fotografiami i drobiazgami, do których

była przywiązana. Centralne miejsce w tym pomieszczeniu zajmują neorenesansowe mazerowane łóżka odlane w metalu w firmie Lilpop, Rau i Loewenstein.

Hol wejściowy oraz hol na piętrze zdobią bogate zbiory trofeów łowieckich z lat 1880-1925, pochodzących z rozmaitych szerokości geograficznych, zdobyte przez ojca Anny Iwaszkiewiczowej - Stanisława Wilhelma Lilpopa oraz fotografie rodziny i przyjaciół, obrazy, grafiki, karykatury, rysunki o różnej tematyce i datach powstania, wśród nich: Witkacego - projekty scenografii do sztuk „Pragmatyści" i „Nowe Wyzwolenie", płótno Rafała Malczewskiego „Pejzaż górski" z ok. 1925 roku, znana karykatura „Skamandrytów" Feliksa Topolskiego z 1932 roku

Archiwum rękopiśmienne liczy 1050 teczek, czyli około stu tysięcy kart i dzieli się na kilka podstawowych działów:

- ✓ Twórczość literacka Jarosława Iwaszkiewicza;
- ✓ Korespondencja Iwaszkiewicza obejmująca 3500 nazwisk, w tym Miłosza, Herberta, Lechonia, Szymborskiej, Tuwima;
- ✓ Dzienniki i kalendarze Iwaszkiewicza;
- ✓ Korespondencja Anny Iwaszkiewiczowej;
- ✓ Teksty Anny Iwaszkiewiczowej, m.in. dzienniki i tłumaczenia;
- ✓ Archiwum rodzinne, zawierające głównie listy i dokumenty członków rodziny, m.in. Stanisława Wilhelma Lilpopa;
- ✓ Archiwum obce, czyli rękopisy literackie różnych autorów.

Z archiwum nieustannie korzystają historycy literatury, znajdując w nim niezbędne do ich pracy materiały. Co roku ukazują się publikacje czasopiśmiennicze i książkowe, wykorzystujące zasoby stawiskiego archiwum.

Archiwum fotograficzne to ogromny zbiór zawierający blisko siedem tysięcy fotografii. W jego skład wchodzą fotografie rodzinne Iwaszkiewiczów wykonywane jeszcze na Ukrainie, zdjęcia młodego Iwaszkiewicza, a także jego żony Anny i córek Marii i Teresy. Znakomitą część tego zbioru stanowią fotografie z różnych okresów historii Stawiska. Cenne są zwłaszcza zdjęcia z okupacyjnych spotkań, kiedy Stawisko odwiedzało wielu wybitnych ludzi. Część zdjęć pogrupowana jest w pięćdziesięciu dwóch albumach, pozostałe stanowią luźny zbiór.

Zbiory Stawiska to także muzykalia i obiekty dotyczące muzyki (łącznie ponad 3500 pozycji inwentarzowych), w tym m.in. autografy młodzieńczych kompozycji Jarosława

Iwaszkiewicza z lat 1911-1918, rękopisy pieśni Zygmunta Mycielskiego i kompozycji Hansa Effenbergera-Śliwińskiego.

W zbiorze druków nutowych bogato reprezentowana jest twórczość romantyków oraz kompozytorów polskich i obcych pierwszej połowy XIX wieku, obok licznych wydań dzieł Bacha, Brahmsa i Wagnera.

Nagrania na płytach analogowych (ok. 250 pozycji inwentarzowych) tworzą kolekcję, będącą odzwierciedleniem gustów muzycznych pisarza, preferującego twórczość Bacha, Chopina, Szymanowskiego i romantyków niemieckich.

Kolekcja dzieł sztuki Muzeum w Stawisku to okazały zbiór dzieł polskich i zagranicznych artystów XIX i XX wieku, składający się z kilkuset rysunków, obrazów i rzeźb mających istotne walory artystyczne i historyczne. Część z nich pochodzi z jednej z najcenniejszych prywatnych kolekcji dzieł malarzy polskich, założonej przez dziadka Anny Iwaszkiewicz, przemysłowca Stanisława Lilpopa. Są to m.in. płótna Franciszka Kostrzewskiego, Józefa Brodowskiego oraz portrety członków rodziny.

Najcenniejsze muzealia w Muzeum im. Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów w Stawisku

Lp.	Obiekt	Technika	Miejsce przech.
1	Roman Kramsztyk, *Akt*	Olej, płótno, rama drewniana	Galeria
2	Józef Czapski, *Martwa natura z kubkiem*	Olej, płótno	Galeria
3	Mojżesz Kisling, *Martwa natura z karafką i owocami*	Papier, gwasz	Galeria
4	Ludwik Hirszenberg, *Park w Tivoli*	Olej, płótno	Galeria
5	Ludwik Hirszenberg, *Scena w świątyni*	Olej, płótno	Hol
Lp.	**Obiekt**	**Technika**	**Miejsce przech.**
6	Julian Fałat, *Park w Żywcu*	Akwarela, papier	Stołowy
7	Józef Brodowski, *Potyczka na stepie*	Olej, płótno	Stołowy
8	Franciszek Kostrzewski, *Pojedynek pod dębem*	Olej, płótno	Stołowy
9	Franciszek Kostrzewski, *Jarmark pod Chęcinami*	Olej, płótno	Hol
10	Franciszek Kostrzewski, *Sąd wiejski*	Olej, płótno	Hol

11	January Suchodolski, *Trębacz na koniu*	Olej, płótno	Salon
12	January Suchodolski, *Husarz*	Olej, płótno	Salon
13	Józef Simmler, *Śmierć Barbary Radziwiłłówny*	Olej, płótno	Gabinet
14	Tymon Niesiołowski, *Kąpiąca się w pejzażu*	Olej, płótno	Gabinet
15	*Chrystus w Emaus*	Olej, płótno	Gabinet
16	St. Ignacy Witkiewicz, *Projekt scenografii do „Nowego Wyzwolenia"*	Papier, akwarela, ołówek, gwasz	Hol
17	St. Ignacy Witkiewicz, *Projekt scenografii do „Pragmatystów"*	Papier, akwarela, ołówek, gwasz	Hol
18	Feliks Topolski, *Skamandryci dostali nowe mundury*	Papier, tusz, akwarela	Hol
19	Rafał Malczewski, *Pejzaż podgórski*	Olej, płótno	Hol
20	*Pocałunek Judasza*	Tempera, deska	Sypialnia
21	Józef Chełmoński, *Śpiące dziecko*	Ołówek, papier	Sypialnia
22	Jan Stanisławski, *Pejzaż z ławką*	Olej, płótno	Hol
23	*Scena bitewna z Turkami*	Olej, płótno	Gabinet
24	Xawery Dunikowski, *Głowa Adama Mickiewicza*	Odlew brązowy, marmur	Salon
25	Irena Baruchówna, *Popiersie Jarosława Iwaszkiewicza*	Czarny dąb	Salon
26	St. Ignacy Witkiewicz, *Portret Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów*	Olej, płótno	Galeria
27	Stereoskopowy aparat fotograficzny Stereospido firmy Gaumont, Francja, rok produkcji ok. 1906	Metal, drewno, skóra, szkło	Hol
28	Stereoskopowa przeglądarka do diapozytywów firmy Gaumont, Francja, rok produkcji ok. 1906	Metal, drewno, szkło	Hol

Lp.	obiekt	technika	wymiary	czas powst.
1	Stereoskopowe diapozytywy na szkle wykonane w technice autochromu – barwne (21 sztuk)	autochrom	5,5 x 12,5 cm	1909-1930
2	Stereoskopowe diapozytywy na szkle – czarnobiałe (550 sztuk)	fotografia czarno-biała na szkle	5,5 x 12,5 cm	1907-1930
3	Album z fotografiami SF-A 1/ 1-47	album z wklejonymi fotografiami, oprawny w płótno, 12 kart, 47 fotografii	15 x 18 cm	1911
4	Album z fotografiami SF-A3 / 1-48	album z miejscami do wkładania fotografii, oprawny w płótno, 12 kart, 48 fotografii	27 x 18 cm	ok. 1900
5	Album z fotografiami SF-A4 / 1-77	album z wklejonymi fotografiami, oprawny w płótno, 11 kart, 77 fotografii	15 x 18 cm	ok. 1900
6	Album z fotografiami SF-A7 / 1-488	album z wklejonymi fotografiami, oprawny w płótno, 24 karty, 488 fotografii	22 x 30 cm	ok. 1900
7	Album z fotografiami SF-A9 / 1-347	album z wklejonymi fotografiami, oprawny w płótno, 24 karty, 347 fotografii	22 x 30 cm	ok. 1900
Lp.	obiekt	technika	wymiary	czas powst.
8	Album z fotografiami SF-A17 / 1-112	album z wklejonymi fotografiami w miękkiej	22 x 18 cm	ok. 1920

		kartonowej oprawie, 20 kart, 119 fotografii		
9	Album z fotografiami SF-A19 / 1-235	album z wklejonymi fotografiami, oprawny w płótno, 20 kart, 235 fotografii	24 x 30 cm	1910
10	Album z fotografiami SF-A23 / 1-31	album z miejscami do wkładania fotografii, oprawny w skórę, z okuciami, 12 kart, 31 fotografii	27 x 16 cm	ok. 1900
11	Album z fotografiami SF-A25 / 1-101	album z wklejonymi fotografiami, oprawny w płótno, 16 kart, 101 fotografii	20 x 27 cm	1906
12	Album z fotografiami SF-A27 / 1-99	album z wklejonymi fotografiami, oprawny w płótno, 18 kart, 99 fotografii	19 x 24 cm	1918
13	Album z fotografiami SF-A37 / 1-120	album z wklejonymi fotografiami, oprawny w płótno, 22 karty, 120 fotografii	22 x 30 cm	1905
14	Album z fotografiami SF-A46 / 1-112	album z wklejonymi fotografiami, oprawny w płótno, 23 karty, 112 fotografii	24 x 33 cm	ok. 1900

- ✓ Biblia złota klasyków. Wiedeń, Max Herzig, 1898. T.1-2
- ✓ Marcin Kromer, *O sprawach, dziejach wszystkich potocznościach koronnych...ksiąg XXX.* – Kraków 1611.

Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Powiatu Grodziskiego

Powiat Grodziski położony jest na Nizinie Środkowomazowieckiej w mezoregionie Równiny Łowicko – Błońskiej. Nizina Środkowomazowiecka stanowi wielkie kotlinowate obniżenie na założeniu trzeciorzędowej niecki tektonicznej charakteryzującej się zbiegiem dolin Wisły, Narwi, Bugu, Pilicy i Bzury. Rzeźba Niziny jest mało zróżnicowana, dominującą formą są tu płaskie równiny denudacyjne lub tarasy rzeczne. Krajobraz urozmaicają występujące wydmy. Wysokość bezwzględna terenu wynosi od 60 do 150 m npm. Występują tu przede wszystkim gleby pseudobielicowe, a w dolinach rzecznych – mady. Równina Łowicko - Błońska to mezoregion charakteryzujący się nieco lepszymi glebami – dominują tu czarnoziemy wykształcone na peryglacjalnych utworach pylastych. Równina rozciąga się na obszarze około 3060 km^2, na południe od doliny Wisły i Bzury.

Powiat Grodziski dysponuje ogromnym potencjałem: gruntami pod inwestycje przemysłowe i mieszkaniowe, terenami atrakcyjnymi turystycznie i rekreacyjnie. Położony jest w odległości ok. 30 km na południowy zachód od Warszawy. Liczy ponad 106 tys. mieszkańców i ma powierzchnię 367 km^2. W skład powiatu wchodzi sześć gmin: Grodzisk Mazowiecki, Baranów, Jaktorów, Milanówek, Podkowa Leśna i Żabia Wola.

Część obszaru Powiatu Grodziskiego znajduje się w Warszawskim Obszarze Chronionego Krajobrazu ustanowionego na mocy Rozporządzenia Nr 117 Wojewody Mazowieckiego z dnia 29 sierpnia 1997 r. w sprawie obszaru chronionego krajobrazu. W obecnym kształcie obszar funkcjonuje w oparciu o Rozporządzenie Nr 3 Wojewody Mazowieckiego z dnia 13 lutego 2007 r. w sprawie Warszawskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Ustanowiono go w celu ochrony wyróżniającego się krajobrazu o zróżnicowanych ekosystemach, wartościowego z punktu widzenia zaspokojenia potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem, a także utrzymania obszarów pełniących funkcję korytarzy ekologicznych. W Warszawskim Obszarze Chronionego Krajobrazu wyróżniono trzy strefy:

- ✓ szczególnej ochrony ekologicznej – obejmującą tereny, które decydują o potencjale biotycznym obszarów oraz o istotnym znaczeniu dla migracji zwierząt, roślin i grzybów, (do strefy tej zaliczamy: pas szerokości po 20 m po obu stronach rzeki Rokitnicy, na terenie wsi Chrzanów Duży i Chrzanów Mały),
- ✓ ochrony urbanistycznej - obejmującej wybrane tereny miast i wsi oraz grunty o wzmożonym naporze urbanizacyjnym, posiadające szczególne wartości przyrodnicze,
- ✓ zwykłą - obejmującą pozostałe tereny.

Do obiektów zabytkowych na terenie gminy Grodzisk Mazowiecki należą: dwory brata znanego polskiego malarza Józefa Chełmońskiego, doktora Adama Chełmońskiego („Dworek na Górce") oraz bratanka, doktora Mateusza Chełmońskiego („Dwór nad Stawami") w Adamowiźnie, Kościół pod wezwaniem św. Anny, a także XIX w. dworzec kolejowy, dworek Skarbka oraz willa Foksal. Wielką ciekawostką na terenie gminy Grodzisk jest galeria folkowych instrumentów muzycznych czy izba tradycji EKD WKD, która gromadzi eksponaty przypominające o początkach kolejki i jej twórców. Z kolei do największych atrakcji Milanówka należy willa „Waleria", w której mieści się Muzeum im. Jana Szczepkowskiego poświęcone pamięci jednego z najwybitniejszych polskich rzeźbiarzy. Również na terenie Milanówka położony jest kościół parafialny pw. św. Jadwigi – w stylu neogotyckim, willa Matulinek – w stylu neoklasycyzmu, willa Potęga – w stylu nawiązującym do baroku, willa Barbarka – stylem nawiązująca do polskiego renesansu. Z kolei Podkowa Leśna w całości uznana jest za obszar zabytkowy. Międzywojenne wille podkowiańskie wyróżniają się stylem nawiązującym do dworków polskich. Najczęściej zaprojektowane wraz z ogrodami nadają miastu unikalny charakter. W Podkowie Leśnej znajduje się siedziba rodziny Lilpopów, dom Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów w Stawisku – obecnie Muzeum, kościół pod wezwaniem św. Krzysztofa. Natomiast na terenie gminy Żabia Wola w dobrym stanie zachowane są liczne zabytkowe zespoły pałacowo-parkowe: pałac w Ojrzanowie oraz dworek w Petrykozach. Zabytkiem II klasy jest XIV wieczny kościółek modrzewiowy we wsi Skuły. Zaś na zabytkowym cmentarzu w Żelechowie pochowany jest malarz Józef Chełmoński, którego dworek – muzeum znajduje się w pobliskiej miejscowości Kulkówka (gmina Radziejowice, powiat żyrardowski).

Poniżej zestawienia danych dotyczących zabytków znajdujących się na terenie powiatu grodziskiego.

Rodzaj zabytku	Rejestr zabytków	Ewidencja zabytków
Zabytki nieruchome	165	419
Zabytki archeologiczne	22	763
Pomniki Historii	0	0
Lista Światowego Dziedzictwa	0	0

Źródło: https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/

Groby i cmentarze wojenne	Liczba
Cmentarze	0
Kwatery	3
Mogiły	18

Źródło: https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/

Zespół parkowo-ogrodowy	Liczba
Park	23
Ogród	51
Pawilon	3
Aleja	2

Źródło: https://zabytek.pl/

Gmina Grodzisk Mazowiecki

Grodzisk Mazowiecki to gmina leżąca w centralnej Polsce o powierzchni 107 km^2 z liczbą mieszkańców wynoszącą 50 015 zgodnie z Raportem o stanie Gminy Grodzisk Mazowiecki za 2024 rok. Gmina położona 30 km na południowy zachód od Warszawy w pobliżu głównych szlaków komunikacyjnych, łączących stolicę z największymi polskimi aglomeracjami (Poznań, Kraków, Katowice). Dobrze rozwinięty transport publiczny (PKP i WKD), komunikacja miejska oraz bliskość autostrady A2 to niewątpliwe atuty gminy.

Teren bardzo wczesnego osadnictwa, co potwierdzają liczne stanowiska archeologiczne. Najbardziej okazałym jest nazywane „Szwedzkimi Górami" grodzisko datowane na XI-XIII w. znajdujące się ok. 1,5 km od stacji kolejowej, na łąkach koło wsi Chlebnia. Grodzisko jest obiektem dwuczłonowym o wymiarach ok. 100 x 150 m. Składa się z zewnętrznej linii wałów na planie ósemki, o wysokości 1,5 - 2,5 m i szerokości u podstawy 9 m oraz gródka wewnętrznego umiejscowionego w centrum wschodniego, większego pierścienia wałów zewnętrznych. Gródek ma formę stożkowatego wzniesienia o wysokości ponad 3,5 m.

Grodzisk Mazowiecki przyciąga swoim kulturowym i przyrodniczym bogactwem. To miasto o ponad 500-letniej tradycji, ponieważ 22 lipca 1522 r. król Zygmunt Stary nadał prawa miejskie Grodziskowi. Zabytkowe budynki, parki, malowniczo wijące się rzeczki, liczne stawy, leśne uroczyska, a także ciekawa historia to niewątpliwie walory grodziskiej ziemi. Założony w XVIII w. przez rodzinę Mokronoskich Park im. hr. Skarbków był częścią ogrodów

otaczających dwór jordanowicki – obecny Dworek Skarbków. Pod koniec XIX w. miał charakter parku zdrojowego. Obecnie po rewitalizacji, jest celem wycieczek weekendowych mieszkańców gminy jak również okolicznych gmin. Położone nieopodal Stawy Goliana powstały w XIX w. w wyniku spiętrzenia rzeki Rokicianki. Dwa zbiorniki o łącznej powierzchni ponad 2 ha, z charakterystyczną dla środowiska wodnego roślinnością rozdziela wyspa z groblami. Na szczególną uwagę zasługują Stawy Walczewskiego, które cieszą się ogromnym zainteresowaniem ze strony mieszkańców nie tylko Grodziska, ale także okolicznych miejscowości.

Zgodnie z załącznikiem nr 4 do rozporządzenia nr 3 Wojewody Mazowieckiego z dnia 13 lutego 2007 r. w sprawie Warszawskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu do strefy ochrony urbanistycznej na terenie Gminy Grodzisk Mazowiecki należą wsie: Książenice, Opypy, Radonie, Marynin - w granicach administracyjnych z wyłączeniem terenu składającego się z kilku działek we wsi Marynin, stanowiący kompleks leśny z Lasami Państwowymi. Do strefy szczególnej ochrony ekologicznej wchodzi pas szerokości po 20 m po obu stronach rzeki Rokitnicy, na terenie wsi Chrzanów Duży i Chrzanów Mały.

Niewątpliwie z pośród wielu zabytków położonych na terenie gminy, do najciekawszych należą:

- ✓ Kościół św. Anny to jeden z najważniejszych zabytków sakralnych Grodziska Mazowieckiego. Ta neogotycka świątynia, wzniesiona w 1883 roku, zachwyca zarówno z zewnątrz, jak i wewnątrz. Jej strzelista sylwetka góruje nad miastem, stanowiąc charakterystyczny punkt orientacyjny. Wnętrze kościoła kryje prawdziwe skarby sztuki sakralnej – od pięknych witraży, przez misternie rzeźbione ołtarze, po cenne obrazy i figury. Szczególną uwagę zwraca główny ołtarz, który jest prawdziwym dziełem sztuki. Akustyka świątyni sprawia, że organizowane tu koncerty muzyki klasycznej i sakralnej brzmią wyjątkowo. Plac przed kościołem to popularne miejsce spotkań mieszkańców, a także punkt startowy wielu miejskich wydarzeń. Warto odwiedzić to miejsce nie tylko ze względów religijnych, ale także aby podziwiać piękno architektury i sztuki sakralnej.
- ✓ Willa „Foksal" to jeden z najbardziej charakterystycznych budynków Grodziska Mazowieckiego. Wzniesiona w latach 1845-1846 dla rodziny Mokronoskich, przyciąga uwagę swoim nietypowym kształtem. Budynek łączy w sobie elementy różnych stylów

architektonicznych, co czyni go wyjątkowo interesującym dla miłośników architektury. Willa otoczona jest zadbanym ogrodem, który stanowi oazę spokoju w centrum miasta.

- ✓ Willa „Radogoszcz" to kolejny przykład pięknej architektury rezydencjonalnej w Grodzisku Mazowieckim. Ten okazały budynek z końca XIX wieku zachwyca swoją elegancką fasadą i bogatymi zdobieniami. Obecnie mieści się w nim siedziba organizacji kulturalnych, dzięki czemu willa tętni życiem i jest ważnym punktem na kulturalnej mapie miasta. Spacerując po jej wnętrzach, można podziwiać zachowane elementy oryginalnego wystroju. W willi „Radogoszcz" regularnie odbywają się wystawy, koncerty i inne wydarzenia kulturalne, które przyciągają zarówno mieszkańców, jak i turystów. To miejsce, gdzie historia harmonijnie łączy się ze współczesnością, tworząc wyjątkową atmosferę.
- ✓ Izba Tradycji Elektrycznych Kolei Dojazdowych to prawdziwa gratka dla miłośników kolejnictwa i historii transportu. To miejsce opowiada fascynującą historię rozwoju kolei dojazdowych, które odegrały kluczową rolę w rozwoju Grodziska Mazowieckiego i okolicznych miejscowości. W izbie można podziwiać bogatą kolekcję eksponatów związanych z kolejnictwem – od zdjęć i dokumentów, przez bilety i akcesoria kolejowe, po imponujące makiety. Szczególnie interesujące są archiwalne fotografie pokazujące, jak zmieniał się transport kolejowy na przestrzeni lat.
- ✓ Galeria Instrumentów Folkowych to wyjątkowe miejsce na kulturalnej mapie Grodziska Mazowieckiego. Założona przez Antoniego Kanię, muzyka klezmerskiego i folkowego oraz twórcę ludowego, galeria prezentuje bogactwo tradycji muzycznych różnych regionów Polski i świata. W tym niezwykłym miejscu można podziwiać kolekcję instrumentów ludowych – od popularnych skrzypiec i harmonii, po rzadkie i zapomniane instrumenty, których brzmienia nie usłyszymy już na co dzień. Szczególnie cenne są instrumenty wykonane własnoręcznie przez Antoniego Kanię, które łączą w sobie funkcjonalność z artystycznym kunsztem.

Gmina Grodzisk oferuje od historycznych dworków i willi, przez urokliwe parki, po nowoczesne instytucje kultury, doskonale łącząc szacunek dla tradycji z otwartością na nowe trendy.

Zabytki nieruchome wpisane do rejestru / ewidencji zabytków - Gmina Grodzisk Mazowiecki

MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	DATOWANIE	EWIDENCJA	REJESTRA	DECYZJA
Adamowizna	Adamowizna 90 D	Dwór	ok. poł. XIX w.	2003	42	10.02.2003
Adamowizna	Adamowizna 90	Ogród (wraz ze stawem) oraz aleją dojazdową przy willi	ok. 1930	2003	43	10.02.2003
Adamowizna	Adamowizna 90 D	Park dworski		1976	42	10.02.2003
Adamowizna	Adamowizna 90	Willa (wraz z ogrodem, stawem oraz aleją dojazdową)	ok. 1930	2003	43	10.02.2003
Chlebnia	nr 20	Chałupa	k. XIX w.	1991	ewid.	
Chlebnia		Dwór (pałac)	I ćw. XIX w.	1976	993	23.09.1980
Chlebnia		Kaplica podworska	XIX w.	1959	ewid.	
Chlebnia		Park dworski	XIX w.	1975	993	23.09.1980
Dąbrówka		Park dworski		1975	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	1 Maja 11	Kamienica Perzanowskich	pocz. XX w.	2018	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Bartniaka / 1 Maja 2	Budowla podziemna przy dworcu kolei warszawsko-wiedeńskiej	ok. 1846	1997	1031/1088	07.01.1975
Grodzisk Mazowiecki	Bartniaka 29	Willa ob. budynek mieszkalny	lata 30. XX w.	2023	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Stefana Batorego 23	Zajezdnia kolejowa elektrycznej kolei dojazdowej	lata 20.XX w. (rozbudowa l. 30. i l. 40 XX w.)	2023	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	1 Maja 22	Willa Jana Haeberle'go na terenie Fabryki Tarcz Ściernych "Słoń"	ok. 1897, 1900-1912	2008	795	21.04.2008
Grodzisk Mazowiecki	1 Maja 4	Budynek dworca kolejowego	1920-1925		787	26.03.2008
Grodzisk Mazowiecki	1 Maja 15	Kamienica "Henryków" d. budynek Urzędu Pocztowego	XIX/XX w.	2022	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	3 Maja 33	Świetlica i stołówka szkolna	I ćw. XX w.	1977	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	3 Maja 37	Willa "Krysin", ob. budynek mieszkalny	XIX/XX w.	2023	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	1 Maja 43	Kamienica	1884, przed 1910	2012	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	3 Maja 43	Willa "Maksymówka"	pocz. XX w.	2022	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	3 Maja 48	Willa	1934 r.	2023	ewid.	

Grodzisk Mazowiecki	3 Maja 49	Willa "Brzezinka"	1908	2011	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	3 Maja 50	Dom "Kossobudzkich"	przed 1931 r.	2023	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	3 Maja 51	Willa "Kazimierzanka"	XIX/XX w.	2022	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	3 Maja 53	Willa Szonertów	ok.1900	2011	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	3 Maja 60	Willa "Bagatelka"	1892 r.	2022	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	3 Maja 62/64	Willa "Milusin"	1892	2022	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	3 Maja 63	Willa "Stachówek"	pocz. XX w.	2023	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	11 Listopada 6	Kamienica Appela	przed 1931 r.	2023	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	11 Listopada 17	Kamienica Alwastów	XIX/XX w.	2023	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Bałtycka 9	Kamienica "Lotos"/"Kakietówka", ob. budynek mieszkalny	XIX/XX w.	2023	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Bałtycka 31	Willa tzw. „dom Rejenta"	1927-1929 (?)	2018	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Bartniaka 28	Dawny dworzec kolei warszawsko-wiedeńskiej	1846	1997	1031/1088	07.01.1975
Grodzisk Mazowiecki	Gimnazjalna 16	Dom	XIX/XX	2022	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Harcerska 8	Willa	pocz. XX	2022	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Harcerska 22	Kamienica Franciszka Kasprzyka	1908	2019	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Kilińskiego 6	Dom	pocz. XX w.	1977	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Kilińskiego 7	Dom jednorodzinny	1897-98, 1910-11	1977	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Kilińskiego 8B	Zakład hydropatyczny/ Zakład wodolecznictwa dr Bojasińskiego	4 ćw. XIX, przebudowa: I ćw. XX w. i	1977	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Kilińskiego 9	Ośrodek Ligi Obrony Kraju	pocz. XX w.	1977	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Kilińskiego 10	Kamienica	pocz. XX	2022	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Kilińskiego 12	Dom	ok. 1890	1977	1612	09.09.1996
Grodzisk Mazowiecki	Kilińskiego 12	Ogród przydomowy	ok. 1890		1612	09.09.1996
Grodzisk Mazowiecki	Kilińskiego 12a	Dom jednorodzinny	II poł. XIX w.	1977	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Kilińskiego 17	Willa „Ormuzd I"	pocz. XX w.	2019	ewid.	

Grodzisk Mazowiecki	Kilińskiego 25	Kamienica ob. budynek usługowy	przed 1931 r.	2023	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Kilińskiego 26	Kamienica ob. budynek mieszkalny	1933 r.	2023	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Kościuszki 12	Willa "Niespodzianka"	pocz. XIX w.	1976, 2010	974	01.06.2010
Grodzisk Mazowiecki	Kościuszki 13	Willa "Szarotka"	XIX/XX w.	2023	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Kościuszki 14	Dom	XIX/XXw.	2011	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Kościuszki 26	Dom	XIX/XX	2022	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Kościuszki 23	Willa "Orion"	XIX/XX w.	2022	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Kościuszki 27	Dom	pocz. XXw.	2011	ewid	
Grodzisk Mazowiecki	Kościuszki 28	Willa	I ćw. XX w.	2023	ewid	
Grodzisk Mazowiecki	Kościuszki 30	Willa	I.30 XX w.	2022	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Kościuszki 32	Willa	przed 1912 r.	2023	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Kościuszki 34	Willa	ok. 1900, I. 30te XXw.	2012	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Kościuszki 35	Kamienica	przed 1931 r.	2022	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Kresowa 21	Willa	XIX/XX w.	2022	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Krótka 5	Kamienica, ob. budynek mieszkalny	XIX/XX w.	2023	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Zygmunta Starego pl.	Kaplica św.Krzyża	1713, 1776, 1839	1959	1029/45 3	23.03.1962
Grodzisk Mazowiecki	Lipowa 1	Dom jednorodzinny	I ćw. XX w.	1977	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Nadarzyńska 77 (dawna:Armii Czerwonej)	Dom jednorodzinny	1928	1977	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Nadarzyńska 79 (dawna:Armii Czerwonej)	Dom jednorodzinny	1924	1977	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Nadarzyńska 85	Willa	przed 1931	2022	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Na Laski 31	Dom	pocz. XX w.	2022	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Gabriel Narutowicza 11	Fabryka Wyrobów Metalowych "Sztancment"	1912	2023	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Okólna 1/3	Budynek gospodarczy z zespołu budowlanego willi "Kaprys"	1884-86, rozbudowa: 1894-96	1976	1199	25.10.1982

Grodzisk Mazowiecki	Okólna 1/3	Park willi "Kaprys", z zespołu budowlanego willi "Kaprys"	1884-86, rozbudowa: 1894-96	1975	1199	25.10.1982
Grodzisk Mazowiecki	Okólna 1/3	Stajnia z zespołu budowlanego willi "Kaprys"	1884-86, rozbudowa: 1894-96	1976	1199	25.10.1982
Grodzisk Mazowiecki	Okólna 1/3	Willa "Kaprys" z zespołu budowlanego willi	1884-86, rozbudowa: 1894-96	1976	1199	25.10.1982
Grodzisk Mazowiecki	Okrężna 29	Dom jednorodzinny	ok. 1900, przebudowa: 1930-33	1976	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Okrężna 29A	Dom jednorodzinny	1933	1976	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Okulickiego 11 (d.Świerczewskiego)	Dom jednorodzinny	1878	1977	887	03.12.2009
Grodzisk Mazowiecki	Okulickiego 11 (d.Świerczewskiego)	Park	XIX w.	1988	887	03.12.2009
Grodzisk Mazowiecki	Okulickiego 19 (d.Świerczewskiego)	Zakład Fizykoterapii	XIX/XX w.	1977	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Okulickiego 8 / Parkowa 1	Dwór Skarbków	przed 1782	1977	1032/39	21.09.1955
Grodzisk Mazowiecki	Plac Wolności 5	Kamienica	pocz. XX w.	2023	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Poniatowskiego 3	Blok fabryczny I d. fabryki esencji octwoej Georga Krella	pocz. XX w.	2023	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Poniatowskiego 5	Willa "Bajka"	k. XIX w.	2023	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Poniatowskiego 17	Willa "Stasinek"	1 ćw. XX w.	2022	ewid	
Grodzisk Mazowiecki	Radońska 42	Przystanek kolejowy warszawskiej kolei dojazdowej d. elektrycznej kolei dojazdowej	1927 r.	2022	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Radońska 43	Dom	1935 r.	2023	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Radońska	Cmentarz parafialny	1819	1991	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Sienkiewicza 20	Kamienica "Osada Blima" ob. budynek mieszkalny	XIX/XX w.	2023	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Sienkiewicza 31 (d. ZMP)	Pałacyk	XIX w.		1030/45 4	23.03.1962
Grodzisk Mazowiecki	Sienkiewicza 22	Kamienica "Osada Milkier" ob. budynek mieszkalny	XIX/XX w.	2023	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Składowa 4	Kamienica "Perzanówka" ob. budynek mieszkalny	XIX/XXw.	2023	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Sienkiewicza 41	Kamienica "Kłopotówek", ob. budynek mieszkalny i usługowy	1927 r.	2023	ewid.	

Grodzisk Mazowiecki	Sienkiewicza 41A	Kamienica "Kłopotówek", ob. Budynek mieszkalny i usługowy	1927 r.	2023	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Sienkiewicza 51	Kamienica (narożna) tzw. Sklepy Chrześcijańskie ob. budynek mieszkalny i usługowy	XIX/XX w.	2023	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Sienkieiwcza 51A	Kamienica, tzw. Sklepy Chrześcijańskie ob. budynek mieszkalny i usługowy	XIX/XX w.	2023	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Sienkieiwcza 51B	Kamienica (ze szczytem), tzw. Sklepy Chrześcijańskie ob. budynek mieszkalny i usługowy	XIX/XX w.	2023	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Słowackiego 8	Willa, ob. budynek mieszkalny	XIX/XX	2023	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Suwalska 15	Willa "Kniaziew"	1911	2011	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Szczęsna 1	Dwór	XIX/XX w.	2022	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Szczęsna 1	Park		1975	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Szkolna 10	Dom jednorodzinny (I)	XIX/XX w.	1977	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Szkolna 10	Dom jednorodzinny (II)	XIX/XX w.	1977	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Szkolna 10	Dom jednorodzinny (III)	XIX/XX w.	1977	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Langiewicza 3 (d. Traugutta 19)	Dom wielorodzinny	ok. 1895	2012	1721	08.11.2022
Grodzisk Mazowiecki	Romualda Traugutta 3	Blok fabryczny II d. fabryki esencji octwoej Georga Krella	pocz. XX	2023	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	R. Traugutta 19	Stróżówka ob. budynek mieszkalny	lata 90. XIX w.	2023	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Wolności pl. 15	Kamienica	1915	1977	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Zygmunta Starego pl. 2a	Kościół par. św. Anny	1688, 1884-89	1999	1028/45 1	23.03.1962
Grodzisk Mazowiecki	Zygmunta Starego pl. 9	Kamienica	XIX/XX w.	2022	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Żydowska (d.Chrzanowska)	Brama Cmentarza Żydowskiego	1922	1991	1607	27.02.1996
Grodzisk Mazowiecki	Żydowska (d.Chrzanowska)	Cmentarz Żydowski	zał. przed 1780	1991	1607, 1444	1996-02-27* 2018-09-18*
Grodzisk Mazowiecki	Żyrardowska 33	Willa z dawnego zespołu budowlanego fabryki wyrobów papierniczych A. Hordliczki, następnie garbarni "Natalin", ob. budynek mieszkalny	1896 r.	2023	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	Żwirki i Wigury 4	Siedmioklasowa szkoła powszechna im. Marii Konopnickiej, ob.. Liceum Ogólnokształcące Zespołu Szkół	1930 r.	2023	ewid.	

Grodzisk Mazowiecki		Cmentarz ewangelicki		1991	ewid.	
Grodzisk Mazowiecki	1 Maja 4	Przystanek osobowy Grodzisk Mazowiecki z zespołu przystanków kolejowych i wiat na linii Grodziskiej	1937	niedatowana	ewid.	
Izdebno Kościelne	ks. Oziębłowskiego 3	Cmentarz przy par.p.w. Św. Michała Archanioła	zał. 1 poł. XIX w.	1991	1400	15.01.1990
Izdebno Kościelne	ks. Oziębłowskiego 12	Cmentarz przykościelny	zał. 1 poł. XIX w.	1991	ewid.	
Izdebno Kościelne	ks. Oziębłowskiego 20	Dwór z zespołu dworskiego	XVII/XVIII w.	1959	1035/457	23.01.1962
Izdebno Kościelne	ks. Oziębłowskiego 12	Dzwonnica kościoła Zwiastowania NMP	1688, 1884-89	1967	1034/456	23.03.1962
Izdebno Kościelne	ks. Oziębłowskiego 12	Kościół Zwiastowania NMP	1688, 1884-89	1959	1034/456	23.03.1962
Izdebno Kościelne	ks. Oziębłowskiego 20	Park z zespołu dworskiego		1975	1035/457	23.03.1962
Kłudno Stare	Kłudno Stare 46	Park podworski	k. XIX w.	1975	1046/723	05.05.1962
Kłudzienko	Kłudzienko 23	Park podworski (wraz ze stawami i alejami dojazdowymi)	XIX w.	1984	1126/68	19.04.1957
Kraśnicza Wola		Park dworski	pocz. XIX w.	1975	1051/458	23.03.1962
Książenice	Parkowa 8	Park dworski	I poł. XIX w., przekomponowany:XIX/X	1975	986	03.08.1979
Opypy	Mazowiecka 163	Dwór (pałac)	pocz. XX w.	1981	927	22.10.1981
Opypy	Mazowiecka 163	Park krajobrazowy	XIX/XX w.	1975	927	22.10.1981
Putka		Park dworski		1975	ewid.	
Radonie	Widokowa 40	Budynek gospodarczy z zespołu dworskiego	I poł. XIX w.		990	17.12.1979
Radonie	Widokowa 40	Budynek gospodarczy z zespołu dworskiego	I poł. XIX w.		990	17.12.1979
Radonie	Widokowa 40	Dwór z zespołu dworskiego	I poł. XIX w.	1966	990	17.12.1979
Radonie	Widokowa 40	Park z zespołu dworskiego		1975	990	17.12.1979
Radonie	Widokowa 40	Stajnia	XIX w.	1966	ewid.	
Stare		Park dworski		1975	ewid.	
Zabłotnia	nr 16	Chałupa	pocz. XX w.	1991	ewid.	
Zabłotnia		Park dworski		1975	ewid.	

Żuków	nr 39	Dzwonnica przy kościele p.w. Przemienienia Pańskiego	XVIII w.		1125/462	23.03.1962
Żuków	nr 39	Kościół p.w. Przemienienia Pańskiego (wraz z otaczającym drzewostanem)	1676-77, k. XVII w.	1999	1125/462	23.03.1962
Żuków		Cmentarz przy parafii p.w. Przemienienia Pańskiego (wraz ze starodrzewem)	zał. 1824	1991	1399	19.01.1990
Żuków	Żuków 1A	Dwór	l. 90. XIX w.		985	03.08.1979
Żuków	Żuków 1A	Park krajobrazowy	ok. 1900	1975	985	03.08.1979

Źródło: https://mwkz.pl/zabytki/rejestr-i-ewidencja-zabytkow

Zestawienie zabytków archeologicznych znajdujących się na terenie gminy Grodzisk Mazowiecki wpisanych do rejestru lub/i do ewidencji:

Rodzaj nieruchomego zabytku archeologicznego	Rejestr zabytków	Ewidencja zabytków
Grodzisko	1	1
Osada	8	162
Cmentarzysko	1	31
Cmentarzysko kurhanowe	1	1
Pozostałe zabytki archeologiczne		35

Źródło: https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/

Gmina Milanówek

Milanówek to gmina leżące w centralnej Polsce o powierzchni 13,52 km^2 z 15 579 mieszkańcami. Na obszarze Gminy znajduje się łącznie 314 zbytków nieruchomych z tego 19 stanowi własność, a pięć współwłasność Gminy. W planie miejscowym określono między innymi zasady ochrony i kształtowania ładu przestrzennego; zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu; zasady kształtowania krajobrazu; zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych, oraz dóbr kultury współczesnej; zasady kształtowania zabudowy oraz wskaźniki zagospodarowania terenu, maksymalną i minimalną nadziemną intensywność zabudowy. Centralna część miasta objęta jest strefą ochrony konserwatorskiej (tworząc tzw. Zespół urbanistyczno-krajobrazowy Miasta Milanówka). Jest to obszar tak zwanej historycznej parcelacji Milanówka z lat 1899 – 1923. Zespół urbanistyczno–krajobrazowy miasta Milanówka (nr rej.: 1319 –A z dn. 8.01.1988) obejmuje obszar ograniczony ulicami: Królewską, Inżynierską, Podmiejską, Warszawską,

Wiejską, Podleśną, T. Kościuszki, Północną, Daleką, Wojska Polskiego, Stawy, Krakowską, Brzozową, Dębową, Jesionową. W załączniku do wpisu wymieniono budynki o charakterze zabytkowym położone w obrębie zespołu:

- ✓ Dębowa: 1 „Greczynka", 3 – nie istnieje.
- ✓ Kościelna: 1„Narcyz" , 3 „Galeria Letnisko".
- ✓ Kościuszki: 32 centrala telefoniczna, 38, 41 kościół, 41 plebania, 42 „Modbolsal".
- ✓ Krakowska: 11, 13 „Leontynówka".
- ✓ Krzywa: 6, 10 „Józefinka".
- ✓ Okólna: 22 d. „Aniczyn" „Willa beztroski".

Najbliższe obszary Natura 2000 położone są w odległości powyżej 12km od granic miasta Milanówka - Puszcza Kampinowska (PLC140001), Dąbrowa Radziejowska (PLH140003); ponad 20 km - Łąki Żukowskie (PLH140053), ponad 23km - Stawy w Żabieńcu (PLH140039), ponad 24km - Dolina Środkowej Wisły (PLB140004). Na potencjał turystyczny Miasta Milanówka składają się m.in. obszary i obiekty kulturowe, walory przyrodnicze, dobry mikroklimat oraz położenie wzdłuż szlaków komunikacyjnych - trasa A2, Warszawska Kolej Dojazdowa, magistrala kolejowa Warszawa - Katowice. Ponadto przez miasto przebiegają szlaki turystyczne:

- ✓ Milanówek – „Mały Londyn" – szlak pieszy opracowany w ramach projektu turystycznego „Milanówek w Jeden Dzień". Prezentuje historię mieszkańców Milanówka, którzy działali w okresie II wojny światowej na terenie miasta. Na trasie, która liczy w sumie ponad 17 km (południowa część miasta – trasa A – ponad 5 km, północna część miasta – trasa B – ponad 12 km) oznakowano 43 punkty, które związane są z „Małym Londynem". Bardziej rozbudowane informacje w tym zakresie zamieszczono na stronie internetowej miasta www.milanowek.pl. Rozszerzona trasa liczy ponad 22 km i zawiera 63 punkty warte odwiedzenia.
- ✓ Milanówek – „Jedwabny Szlak" - składa się z 7 miejsc (w tym 6 na terenie Milanówka). Szlak prowadzi śladami miejsc związanych z historią jedwabnictwa w Milanówku i okolicach oraz założycieli Centralnej Doświadczalnej Stacji Jedwabniczej – Stanisławą i Henrykiem Witaczków
- ✓ Milanówek – „Wille Milanowskie". Szlak prezentuje różnorodne style architektoniczne zabytkowych wilii, ich walory oraz kompozycje wraz z otaczający krajobrazem miasta – ogrodu. Szlak prowadzi wzdłuż najciekawszych 31 obiektów zabytkowej architektury.

Większość z obiektów wybudowano w latach 20. i 30. XX w., ale prezentują one różnorodne style architektoniczne

- ✓ "Spacer po Milanówku" (część 1, 2, 3) – autorstwa Heleny Wesołowskiej.
- ✓ Trasa nr 1 prowadzi ulicami: Kościelną – Słowackiego – Krakowską – Wielki Kąt – Spacerową – Słowackiego – Starodęby – Mickiewicza – Kościuszki – Krakowską. Na trasie spaceru znajduje się największe skupisko pomników przyrody, wille wpisane do rejestru zabytków (budynek MOK, Teatru Letniego, willa Borówka, Irusia, Zacisze, Kresy, Maria, Polanka, Boży Dar, Wisienka Hygiea, Bożena, Romin, Dworek Dęby, Matulinek, Emanów, Modbolsal, Narcyz), a także pozostające pod opieką konserwatora;
- ✓ Trasa nr 2 prowadzi od stacji PKP ulicami: Warszawską – Grudowską – Fiderkiewicza – Charci Skok – Graniczną – Zawąską – Królewską – Szkolną – Głowackiego – Dziennik Urzędowy Województwa Mazowieckiego – 36 – Poz. 7125 Marszałkowską – Królewską do Piłsudskiego – Graniczną – Krótką – Leśną – Krzywą – Przeskok – stacja PKP;
- ✓ Trasa nr 3 prowadzi ulicami: Krakowską przy stacji PKP – Dworcową – Piasta – Literacką – Kościuszki – Sienkiewicza – Podgórną – Piasta – Zaciszną – Wójtowską – Kaprys – Krakowską – stacja PKP.

W 2017 roku opracowana i udostępniona odbiorcom została publikacja Rowerowy Milanówek w ramach której zaproponowano 5 tras rowerowych obejmujących Podwarszawskie Trójmiasto Ogrodów. Trzy z tych tras zostały wyodrębnione w Milanówku:

- ✓ Trasa nr 1 – Milanówek,
- ✓ Trasa nr 4 – Zabytkowy Milanówek,
- ✓ Trasa nr 5 – Rekreacyjny Milanówek.

W gmnine występują również inne elementy krajobrazu, stanowiące dziedzictwo kulturowe: kapliczka oraz pomniki i tablice pamiątkowe, upamiętniające różne ważne wydarzenia na terenie miasta Milanówka czy postacie historyczne. Zgodnie z Audytem krajobrazowym województwa mazowieckiego (uchwała nr 48/24 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 26 marca 2024 r. w sprawie audytu krajobrazowego dla województwa mazowieckiego) w obszarze planu występuje krajobraz miejski, podtyp miejscowości o charakterze współczesnym (kod krajobrazu: 14-318.72-079). W karcie rekomendacji i wniosków dotyczących kształtowania i ochrony wartości ww. krajobrazu wskazano m.in.:

- ✓ ochronę jakości krajobrazu poprzez przeciwdziałanie dysharmonii i fragmentacji z zachowaniem zwartego charakteru zabudowy nawiązującej do istniejących obiektów i otoczenia,
- ✓ ochronę przestrzeni rolniczej oraz ograniczanie zmiany przeznaczenia gruntów rolnych na cele nierolnicze, w szczególności gleb klas I-III, ograniczanie zmiany przeznaczenia gruntów leśnych na cele nieleśne,
- ✓ zachowanie i zwiększanie terenów zielonych,
- ✓ wykorzystanie walorów krajobrazowych i kulturowych dla rozwoju turystyki i rekreacji, w tym rozwoju sieci tras rowerowych z poszanowaniem jakości krajobrazu,
- ✓ zachowanie drożności terenów dolinnych sprzyjających wymianie powietrza,
- ✓ rozwój błękitno-zielonej infrastruktury przestrzeni miejskiej,
- ✓ wdrażanie rozwiązań w zakresie bioretencji w zagospodarowaniu przestrzeni publicznych,
- ✓ rozwój obszarów zurbanizowanych uwzględniający potrzeby i możliwości jednostki osadniczej,
- ✓ kształtowanie czytelnej kompozycji urbanistycznej z uwzględnieniem indywidualnych cech tożsamościowych miejsca,
- ✓ zachowanie, ochronę i ekspozycję cennego układu kompozycyjnego, w tym osi i ciągów widokowych, punktów widokowych i panoramicznych oraz dominant, szpalerów i alei.

Poniższe zestawienie wyraźnie wskazuje, że w zdecydowanej większości ochroną objęte są wille oraz wille i zlokalizowane przy nich założenia parkowo-leśne.

Zabytki nieruchome wpisane do rejestru / ewidencji zabytków - Gmina Milanówek

MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	DATOWANIE	EWIDENCJA	REJESTR A	DECYZJA
Milanówek	Górnoleśna 11A / Parkowa 7	Willa "Dworek Jasin"	ok. 1930	1978	ewid.	
Milanówek	Brwinowska 18 d. 14	Budynek wraz z działką i zielenią (d. dom Administratora)	1920		1491	28.05.1991
Milanówek	Brwinowska 2 (Turczynek)	Park		1975	1181	11.06.1981
Milanówek	Brwinowska 2 (Turczynek)	Pawilon I z dawnego założenia "Turczynek" wraz z terenem	1905	1976	1181	11.06.1981
Milanówek	Brwinowska 2 (Turczynek)	Pawilon II z dawnego założenia "Turczynek" wraz z terenem	1905	1976	1181	11.06.1981
Milanówek	Brzozowa 1 A	Dworek (siedziba dyrekcji Stacji) z zespołu budynków Centralnej Doświadczalnej Stacji Jedwabniczej	1928-30	2000	ewid.	

Milanówek	Brzozowa 1 A	Elektrownia z zespołu budynków Centralnej Doświadczalnej Stacji Jedwabniczej	1928-30	2000	ewid.	
Milanówek	Brzozowa 1 A	Farbiarnia z zespołu budynków Centralnej Doświadczalnej Stacji Jedwabniczej	1928-30	2000	ewid.	
Milanówek	Brzozowa 1 A	Garaże z zespołu budynków Centralnej Doświadczalnej Stacji Jedwabniczej	1928-30	2000	ewid.	
Milanówek	Brzozowa 1 A	Hala zakładowa z zespołu budynków Centralnej Doświadczalnej Stacji Jedwabniczej	1928-30	2000	ewid.	
Milanówek	Brzozowa 1 A	Komin przemysłowy z zespołu budynków Centralnej Doświadczalnej Stacji Jedwabniczej	1928-30	2000	ewid.	
Milanówek	Brzozowa 1 A	Kotłownia z zespołu budynków Centralnej Doświadczalnej Stacji Jedwabniczej	1928-30	2000	ewid.	
Milanówek	Brzozowa 1 A	Kuchnia fabryczna z zespołu budynków Centralnej Doświadczalnej Stacji Jedwabniczej	1928-30	2000	ewid.	
Milanówek	Brzozowa 1 A	Magazyn żelaza i pomieszczenie gospodarcze z zespołu budynków Centralnej Doświadczalnej Stacji Jedwabniczej	1928-30	2000	ewid.	
Milanówek	Brzozowa 1 A	Magazyny gospodarcze z zespołu budynków Centralnej Doświadczalnej Stacji Jedwabniczej	1928-30	2000	ewid.	
Milanówek	Brzozowa 1 A	Magazyny z zespołu budynków Centralnej Doświadczalnej Stacji Jedwabniczej	1928-30	2000	ewid.	
Milanówek	Brzozowa 1 A	Portiernia z zespołu budynków Centralnej Doświadczalnej Stacji Jedwabniczej	1928-30	2000	ewid.	
Milanówek	Brzozowa 1 A	Rozmotalnia z zespołu budynków Centralnej Doświadczalnej Stacji Jedwabniczej	1928-30	2000	ewid.	
Milanówek	Brzozowa 1 A	Siedziba główna Stacji i tkalnia w lewym skrzydle z zespołu budynków Centralnej Doświadczalnej Stacji Jedwabniczej	1928-30	2000	ewid.	
Milanówek	Brzozowa 1 A	Stolarnia z zespołu budynków Centralnej Doświadczalnej Stacji Jedwabniczej	1928-30	2000	ewid.	
Milanówek	Brzozowa 1 A	Studnia i hydrofor z zespołu budynków Centralnej Doświadczalnej Stacji Jedwabniczej	1928-30	2000	ewid.	
Milanówek	Brzozowa 1 A	Suszarnia drewna z zespołu budynków Centralnej Doświadczalnej Stacji Jedwabniczej	1928-30	2000	ewid.	
Milanówek	Brzozowa 1 A	Ślusarnia z zespołu budynków Centralnej Doświadczalnej Stacji Jedwabniczej	1928-30	2000	ewid.	
Milanówek	Brzozowa 1 A	Tkalnia z zespołu budynków Centralnej Doświadczalnej Stacji Jedwabniczej	1928-30	2000	ewid.	
Milanówek	Brzozowa 1 A	Zespół budynków Centralnej Doświadczalnej Stacji Jedwabniczej	1928-30	2000	ewid.	
Milanówek	Charci Skok 2*	Willa "Korso"/"Corso"*	ok. 1910	1980	ewid.	
Milanówek	Charci Skok 3	Ogród przy willi "Diana"	1909	1986	ewid.	

Milanówek	Charci Skok 3	Willa "Diana"	1909	1980	ewid.	
Milanówek	Charci Skok 6	Willa "Jolancin"	ok. 1925	2012	1318	24.08.2015
Milanówek	Chrzanowska 4	Willa "Morawianka"	ok. 1920	1978	ewid.	
Milanówek	Głowackiego 19 (d. 23)	Willa "Bronka"	ok. 1923	1978	ewid.	
Milanówek	Graniczna 15	Willa "Nina"	ok. 1914	1978	ewid.	
Milanówek	Graniczna 19*	Ogród przy willi "Lilla Weneda"*		1987	ewid.	
Milanówek	Graniczna 20 A	Willa "Terenia Litera A"	1928 - 1929	1978	ewid.	
Milanówek	Graniczna 35	Willa "Hygea"	1910	1978	928	16.10.1978
Milanówek	Graniczna 35	Zieleń (ogród) przy willi "Hygea"		1985	928	16.10.1978
Milanówek	Graniczna 37	Willa "Muszka"	ok. 1910	1979	ewid.	
Milanówek	Grodeckiego 5	Willa	1931	1979	ewid.	
Milanówek	Grudowska 17 (d. 2A)	Willa "Osada Jutrzenka "	1934	1978	ewid.	
Milanówek	Herberta d. Fiderkiewicza 11A	Willa "Alfa" lub "Dworek A3" także "Strażnica"	ok. 1925	1979	ewid.	
Milanówek	Herberta d. Fiderkiewicza 16	Willa "Stefania"/ "Stefanówka"	1921	1978	ewid.	
Milanówek	Herberta d. Fiderkiewicza 17/19	Willa "Anula"	1929-30	1979	ewid.	
Milanówek	Kaprys 2 (d. 2/4)	Willa "Starodrzew" wraz z zielenią o charakterze parkowo -leśnym	1912-1913	1978	1592	12.06.1995
Milanówek	Kościelna 3	Dom Towarzystwa Spożywczego	1908	1977	ewid.	
Milanówek	Kościelna 1	Ogród przy willi "Narcyz"		1986	ewid.	
Milanówek	Kościelna 1 / Kościuszki 39	Willa "Narcyza"	ok. 1910, 1930	1977	ewid.	
Milanówek	Kościuszki 41	Kościół p.w. Św. Jadwigi	1910-12, rozbudowa: 1946-49	2001	1188	13.08.1981
Milanówek	Kościuszki 42	Willa "Motbosal" (sklep)	1926-30	1978	ewid.	
Milanówek	Kościuszki 47	Budynek gospodarczy przy willi "Emanów"	1912	1977	ewid.	
Milanówek	Kościuszki 61	Willa wraz z działką i zielenią	ok. 1926		1527	30.12.1992
Milanówek	Kościuszki 62	Park przy willi "Sandomierzanka"	1928-1930	1987	ewid.	

Milanówek	Kościuszki 62	Willa "Sandomierzanka"	1928-1930	1978	ewid.	
Milanówek	Kościuszki 66	Willa "Mewa Nasza"	1929-1931	1977	ewid.	
Milanówek	Kościuszki 67	Willa "Elektra"	1928-1929	1977	ewid.	
Milanówek	Kościuszki 68	Ogród przy willi "Henrysina Chata" lub "Henrysin"		1986	ewid.	
Milanówek	Kościuszki 68	Willa "Henrysina Chata" lub "Henrysin"	1923	1979	ewid.	
Milanówek	Kościuszki 116*	Dworek*	XVIII w.		1060/14	08.04.1950
Milanówek	Kościuszki 116*	Park dworski*	XVIII w.	1979	1060/14	08.04.1950
Milanówek	Kościuszki 60	Willa "Romanówka"	ok. 1930	1978	ewid.	
Milanówek	Krakowska 13	Willa "Leontynówka" ("Ojcówek A")	ok. 1910	1978	929	18.10.1978
Milanówek	Krakowska 13	Zieleń (ogród) przy willi "Leontynówka" ("Ojcówek A")		1985	929	18.10.1978
Milanówek	Krakowska 19	Willa "Nelly"	ok. 1920	1977	ewid.	
Milanówek	Krakowska 24	Willa "Flora", dawniej "Polanka"	1887?, przebudowa ok. 1930	1978	ewid.	
Milanówek	Krakowska 24 / Wielki Kąt 2	Ogród przy willi "Polanka" i "Sosnowica"		1985	ewid.	
Milanówek	Krakowska 6	Willa "Zosin"	1911	1978	ewid.	
Milanówek	Krasińskiego 1	Budynek gospodarczy przy willi "Orchidea"	1913	1977	ewid.	
Milanówek	Krasińskiego 1	Willa "Orchidea"	1913	1977	ewid.	
Milanówek	Krasińskiego 4	Willa "Halinówek"	1926	1977	ewid.	
Milanówek	Krasińskiego 24, 24A	Willa "Dworek Laszka"	1932-1934	1977	ewid.	
Milanówek	Krasińskiego 31	Altana	ok. 1908 (?)	1979	ewid.	
Milanówek	Krasińskiego 14	Willa "Jasna"	1927	1977	ewid.	
Milanówek	Krasińskiego 28/28A	Willa	ok. 1930	2012	ewid.	
Milanówek	Królewska 73	Willa "Polanka" lub "Lebeltówka"	ok. 1904 lub 1906	1978	ewid.	
Milanówek	Królewska 75	Willa "Gizelin"	ok. 1930	1978	ewid.	
Milanówek	Królewska 77/79	Willa "Ludwika" lub "Ludwinka"	1906	1978	ewid.	

Milanówek	Królewska 83	Willa "Modzelin"	1910 lub 1930(?)	1978	ewid.	
Milanówek	Królewska 5 d. 71	Willa "Potęga"	1909	1978	930	21.10.1978
Milanówek	Królewska 5 d. 71	Zieleń (ogród) przy willi "Potęga"		1985	930	21.10.1978
Milanówek	Królowej Jadwigi 16	Willa "Romin" wraz z działką i zielenią	1927 - 1929	1977	1438	09.07.1990
Milanówek	Królowej Jadwigi 21	Dom czynszowy przy willi "Julianka"	1930-1934	1978	ewid.	
Milanówek	Królowej Jadwigi 23	Willa "Martynówka" lub "Halka"	1927	1978	ewid.	
Milanówek	Królowej Jadwigi 16	Zabudowania gospodarcze willi "Romin"	1927 - 1929	1977	1438	09.07.1990
Milanówek	Kościelna 4 d. Królowej Jadwigi 5	Budynek gospodarczy przy wilii "Borówka" (zw. willą Hosera)	1904	1977	931	21.10.1978
Milanówek	Kościelna 4 d. Królowej Jadwigi 5	Willa "Borówka" (zw. willą Hosera) wraz z zielenią w granicach posesji	1904	1976	931	21.10.1978
Milanówek	Królowej Jadwigi 15	Willa "Julianka"	1927	1979	ewid.	
Milanówek	Królowej Jadwigi 2	Willa "Liliana" lub "Bojanówka" wraz z terenem posesji	przed 1910		888	04.12.2009
Milanówek	Kościelna 4 d. Królowej Jadwigi 5	Zieleń (ogród) przy willi "Borówka" (zw. willą Hosera)		1984	931	21.10.1978
Milanówek	Krzywa 10	Willa "Józefinka"	1927-1928	1979	ewid.	
Milanówek	Leśna 2	Willa "Zorza"	1928-1930	1978	ewid.	
Milanówek	Leśna 3	Willa "Róże"	1935-1936	1978	ewid.	
Milanówek	Leśny Ślad 1	Willa "Poręba Litera H"	1934	1977	ewid.	
Milanówek	Letnicza 2 d. 2 A	Willa "Krysina Chata"	przed 1913	1977	ewid.	
Milanówek	Letnicza 3	Willa "Amerykanka"	1931	1977	ewid.	
Milanówek	Letnicza 5	Willa "Józjanka"	1924-1925	1977	ewid.*	
Milanówek	Letnicza 2A	Budynek gospodarczy przy willi "Krysina Chata"	1912-1913	1977	ewid.	
Milanówek	Literacka 12A	Willa "Promyk"	ok. 1910	1978	ewid.	
Milanówek	Literacka 24	Willa "Halina"	1910	1977	ewid.	
Milanówek	Literacka 4 d. 4/6	Altana willi "Lidia"	ok. 1910	1978	ewid.	
Milanówek	Literacka 7	Ogród przy willi "Mironówka"		1985	ewid.	
Milanówek	Literacka 7	Willa "Mironówka"	1909-1913	1977	ewid.	

Milanówek	Literacka 11	Willa "Imielinek"	1932	1977	ewid.	
Milanówek	Literacka 28	Willa "Jerzówka" NIO	ok. 1908	1978	ewid.	
Milanówek	Marszałkowska 1	Willa "Walfredówka" lub "Michotkowo"	1928	1978	ewid.	
Milanówek	Marszałkowska 18	Willa "Zosieńka"	1928	1979	ewid.	
Milanówek	Marszałkowska 5	Willa "Heliodorówka", ob. "Zaścianek"	1909	1978	ewid.	
Milanówek	Mickiewicza 4	Willa "Emanów"	1912	1977	932	21.10.1978
Milanówek	Mickiewicza 4	Zieleń (ogród) przy willi "Emanów"		1985	932	21.10.1978
Milanówek	Mickiewicza 12	Willa "Irena" d. "Ewarystówka" wraz z działką i zielenią	1907	1977	1485	27.05.1991
Milanówek	Mickiewicza 10	Willa "Matulinek"	ok. 1910	1977	1190	13.08.1981
Milanówek	Mickiewicza 10	Zieleń (ogród) przy willi "Matulinek"		1985	1190	13.08.1981
Milanówek	Mickiewicza 11	Willa "Dębinek" lub "Molówka"	1905 - 1906	1977	ewid.	
Milanówek	Niecała 4	Willa "Spokojna"	ok. 1910	2012	1254	01.08.2014
Milanówek	Okopy Górne 9	Willa "Jutrzenka"	1930	1980	ewid.	
Milanówek	Okopy Górne 9	Ogród przy willi "Jutrzenka"		1986	ewid.	
Milanówek	Okólna 11	Willa "Radlica"	1914	2012	ewid.	
Milanówek	Orzeszkowej 5*	Dom letni*	ok. 1920	1980	ewid.	
Milanówek	Piasta 48*	Willa "Reglówka"*	ok. 1932-34	1978	ewid.	
Milanówek	Piasta 10B (d. 8D)	Willa "Lidia"	1911-22	1977	757	20.08.2007
Milanówek	Piasta 12	Willa "Pilawin"	1912	1977	ewid.	
Milanówek	Piasta 13	Willa "Józefina"	ok. 1905	1977	1191	13.08.1981
Milanówek	Piasta 13	Zieleń (ogród) przy willi "Józefina"		1985	1191	13.08.1981
Milanówek	Piasta 15	Willa "Edmundowo"	ok. 1905	1978	ewid.	
Milanówek	Piłsudskiego 8 (dawna:Lipca 22-go)	Willa "Mariola"	1937	1979	ewid.	
Milanówek	Piłsudskiego 31 (d. Lipca 22-go)	Budynek d. Pensjonat "Kaprys"	1896		1531	29.09.1992
Milanówek	Piłsudskiego 12 (d.:Lipca 22-go)	Willa "Zosinek"	ok. 1910		1193	20.08.1981
Milanówek	Piłsudskiego 12 (dawna:Lipca 22-go)	Zieleń (ogród) przy willi "Zosinek"		1985	1193	20.08.1981

Milanówek	Podgórna 12 d. 18	Willa "Rzepicha"	ok. 1909	1976	ewid.	
Milanówek	Podgórna 21	Willa "Pomianówka"	1913	1976	ewid.	
Milanówek	Podgórna 23	Willa "Wernyhora"	1924-1925	1976	ewid.	
Milanówek	Podgórna 24	Willa "Maciejówka"	1929-1930	1976	ewid.	
Milanówek	Podgórna 31	Willa "Stenia"	1927	1976	ewid.	
Milanówek	Podgórna 32	Willa "Maćkowa" (także pod nazwą "Garbatka")	ok. 1920	1976	1192	13.08.1981
Milanówek	Podgórna 32	Zieleń (ogród) przy willi "Maćkowa" (także pod nazwą "Garbatka")		1985	1192	13.08.1981
Milanówek	Podgórna 46 (d.26)	Willa "Sulima", ob. "Pod Matka Boską" wraz z terenem posesji	ok. 1925	1976	1100	29.10.2012
Milanówek	Podgórna 66	Willa "Barbarka"	ok. 1930	1976	ewid.	
Milanówek	Podgórna 70, 72	Willa "Uzarówka"	ok. 1920	1976	ewid.	
Milanówek	Podgórna 88 d. 92	Ogród przy willi "Kreolka"		1987	ewid.	
Milanówek	Podgórna 88 d. 92	Willa "Kreolka"	ok. 1914	1976	ewid.	
Milanówek	Podgórna 15*	Willa "Skarga"*	1900-1905	1978	ewid.	
Milanówek	Podgórna 66	Lamus przy willi "Barbarka"	ok. 1930	1976	ewid.	
Milanówek	Prosta 7	Budynek "Marysia"	1928	1979	ewid.	
Milanówek	Prosta 18	willa "Nasza"	1911	2013	ewid.	
Milanówek	Sienkiewicza 5	Willa "Ostromir" ("Pod Góralem") wraz z zielenią w granicach posesji	1912-1914	1977	933	26.10.1978
Milanówek	Sienkiewicza 6	Willa "Podhalanka"	1912-1914	1979	ewid.	
Milanówek	Sienkiewicza 7	Willa "Jankota"/"Janrata"	1925-1926	1977	ewid.	
Milanówek	Sienkiewicza 8	Willa "Sfinks"	ok. 1930	1978	ewid.	
Milanówek	Sienkiewicza 9*	Willa "Elsinoe"*	1929	1977	ewid.	
Milanówek	Skargi Piotra 8	Willa "Dworek"	1906-1907	1977	ewid.	
Milanówek	Słowackiego 2	Willa	1939	1977	ewid.	
Milanówek	Słowackiego 4A	Willa "Marylówka"	1931	1977	ewid.	
Milanówek	Słowackiego 6	Dom koniuszego willi "Zacisze"	ok.1931	1977	934	26.10.1978

Milanówek	Słowackiego 6	Dom ogrodnika (administratora) willi "Zacisze"	ok.1931	1977	934	26.10.1978
Milanówek	Słowackiego 6	Willa "Zacisze"	1930 - 1932	1977	934	26.10.1978
Milanówek	Słowackiego 6	Zieleń willi "Zacisze"			934	26.10.1978
Milanówek	Słowackiego 8	Willa "Hedwiż"/ "Edwiż"	1906-1910	1977	ewid.	
Milanówek	Słowackiego 11	Willa "Lusia"	1931	1979	ewid.	
Milanówek	Słowackiego 19	Willa "Haligen"	1931	1979	ewid.	
Milanówek	Słowackiego 8	Domek ogrodnika	1906-1910	1977	ewid.	
Milanówek	Sosnowa 25*	Budynek "Halina", "Stefanówka" wraz z domkiem letnim*	ok. 1905	1978	ewid.	
Milanówek	Spacerowa 16	Willa "Dalmacja" (wraz z zielenią)	ok. 1934		1487	27.05.1991
Milanówek	Spacerowa 20	Willa "Waleria" (Muzeum J. Szczepkowskiego) wraz z zielenią w granicach posesji	1912, odbudowa; 1920	1977	1202	04.12.1982
Milanówek	Warszawska 3C	Willa "Emiljówka"	1905	1978	ewid.	
Milanówek	Warszawska 11	Willa wraz z terenem i zielenią	ok.1925		1403	12.06.1989
Milanówek	Warszawska 14	Willa "Przystań"	ok. 1920	1979	ewid.	
Milanówek	Warszawska 15*	Ogród przy willi "Jolancin"*		1987	ewid.	
Milanówek	Warszawska 25	Willa "Hala"	1909-1911	1977	ewid.	
Milanówek	Warszawska 28A	Willa "Cristal"	1937-1938	1979	ewid.	
Milanówek	Warszawska 35	Kamienica	1931	1979	ewid.	
Milanówek	Warszawska 52	Willa "Księżniczka" / "Księżanka"	1912	1978	ewid.	
Milanówek	Wielki Kąt	Teren o charakterze parkowo-leśnym willi "Starodrzew"	1912-1913		1592	12.06.1995
Milanówek	Wielki Kąt 2	Willa "Sosnowica"	ok. 1920 lub 1935	1978	935	26.10.1978
Milanówek	Wielki Kąt 2	Zieleń willi "Sosnowica"		1985	935	26.10.1978
Milanówek	Wojska Polskiego	Kwatery żołnierzy AK i ofiar obozów koncentracyjnych poległych w l. 1939-1945 na cmentarzu parafii rzymsko-katolickiej p.w. św. Jadwigi			1340	27.12.1988
Milanówek	Wójtowska 4	Willa "Bronków"	1912-1913	1978	ewid.	
Milanówek	Wójtowska 6	Willa "Rysinek"	1912-1914	1978	ewid.	

Milanówek	Wójtowska 8	Willa "Maleńka"	1931-1933	1978	ewid.	
Milanówek	Wspólna 16	Willa "Gościnna"	1931-1932	1978	ewid.	
Milanówek	Wspólna 25	Willa "Podgórze" lub "Wiktorówek"	1925	1978	ewid.	
Milanówek	Wspólna 8	Willa "Słoneczna"	1912	1977	ewid.	
Milanówek	Zachodnia 6	Willa "Rozalówka"	1926-1928	1978	ewid.	
Milanówek	Zachodnia 14	Willa "Jadwinek"	ok. 1918	1978	ewid.	
Milanówek	Zachodnia 16*	Willa "Esperanto"*	ok. 1918	1978	ewid.	
Milanówek	Zachodnia 22	Willa "Pajota"	1911-1912	niedatowana	ewid.	
Milanówek	Wojska Polskiego 24 A d. Zachodnia 20	Willa "Gabrysin"	1924-28	niedatowana	ewid.	
Milanówek	Zaciszna 6	Willa "Olszowianka"	ok. 1930	1978	ewid.	
Milanówek	Zaciszna 10	Willa "Bonczewianka"	ok. 1890	1978	ewid.	
Milanówek	Zaciszna 12	Willa "Dina"	1930	1978	ewid.	
Milanówek	Zawąska 8	Willa "Wiesławówka"	1936-1938	1978	ewid.	
Milanówek	Wojska Polskiego	Cmentarz par. rzym.-kat.	1939	1985	ewid.	
Milanówek		Przystanek osobowy Milanówek z zespołu przystanków kolejowych i wiat na linii Grodziskiej	1937, 1952-54	niedatowana	ewid.	
Milanówek		Układ urbanistyczny		1988	1319	08.01.1988

Źródło: https://mwkz.pl/zabytki/rejestr-i-ewidencja-zabytkow

Zestawienie zabytków archeologicznych znajdujących się na terenie gminy Milanówek wpisanych do rejestru lub/i do ewidencji:

Rodzaj nieruchomego zabytku archeologicznego	Rejestr zabytków	Ewidencja zabytków
Grodzisko	0	0
Osada	1	18
Cmentarzysko	0	8
Cmentarzysko kurhanowe	0	0
Pozostałe zabytki archeologiczne	0	4

Źródło: https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/

Gmina Podkowa Leśna

Gmina o powierzchni 10.13 km^2 położone 25 km od stolicy i dobrze z nią skomunikowane. Liczba mieszkańców zamieszkałych na terenie gminy w 2024 roku wyniosła 3 777 osób. Gmina status miasta otrzymała dopiero w 1969 roku natomiast powstało w 1925 roku na bazie założeń urbanistycznych Ebenezera Howarda jako "miasto ogród" i taki charakter zachowało do dnia dzisiejszego. Uznawane jest za najpełniej w Polsce zrealizowany projekt miasta ogrodu według koncepcji E. Howarda. Unikalny układ urbanistyczny miasta jest chroniony od 1981 roku wpisem do rejestru zabytków. W skład miasta wchodzi teren zabudowany o układzie urbanistycznym wpisany w rejestr zabytków (41%) oraz kompleks leśny (59%) powierzchni. Podkowa sąsiaduje z gminami Brwinów, Milanówek i Nadarzyn. W 2010 roku podpisano porozumienie o współpracy z gminami Brwinów i Milanówek, tworząc obszar funkcjonalny o nazwie Podwarszawskie Trójmiasto Ogrodów.

Podkowa Leśna może stanowić trójwymiarowy podręcznik historii architektury polskiej od okresu międzywojnia do czasów współczesnych. Najstarsze, nieliczne już budynki pochodzą z XIX wieku, kiedy to na terenie dzisiejszej Podkowy znajdowało się letnisko Stanisławów, należące do dóbr brwinowskich rodziny Lilpopów. Po parcelacji Podkowy zaczęły powstawać zarówno wille nawiązujące do tradycji polskich dworków, jak i awangardowe budynki, projektowane przez znakomitych architektów. Zachowały się także domki letniskowe, które od czasów II wojny światowej stały się domami całorocznymi i na przestrzeni lat podlegały różnorodnym przeróbkom. Interesująca jest także architektura obiektów użyteczności publicznej powstałych przed II w. św.: budynek stacji EKD/WKD w Podkowie Głównej, Klub Sportowy (obecnie Pałacyk-Kasyno), kościół p.w. św. Krzysztofa. Surowe przepisy lokalne, powstałe w latach 30. z inicjatywy Towarzystwa Miłośników Miasta-Ogrodu Podkowa Leśna, kontynuowane we współczesnych planach zagospodarowania przestrzennego, stanowią zabezpieczenie przed agresywną rozbudową i zmianą charakteru miasta. Także w zwartej zabudowie miejskiej istnieją liczne pasy zieleni i skwery. Podkowa Leśna posiada wiele cennych obszarów i obiektów przyrodniczych. Ich istnienie w obecnej postaci jest wynikiem zarówno wpływu przyrody, jak i działalności człowieka. Najcenniejsze z nich objęte zostały ochroną na mocy ustawy o ochronie przyrody. Ponadto Podkowa Leśna znajduje się w Warszawskim Obszarze Chronionego Krajobrazu. W jej granicach administracyjnych znajdują się trzy rezerwaty przyrody:

- ✓ "Parów Sójek",

- ✓ "Zaborów" im. W. Tyrakowskiego,
- ✓ Rezerwat im. B. Hryniewieckiego

oraz zespół przyrodniczo-krajobrazowy "Leśny Park Miejski w Mieście-Ogrodzie Podkowie Leśnej". Obecnie w Centralnym Rejestrze Form Ochrony Przyrody w granicach administracyjnych miasta znajduje się 26 pomników przyrody, 3 rezerwaty przyrody, 1 obszar chronionego krajobrazu oraz 1 zespół przyrodniczo-krajobrazowy.

Zabytki nieruchome wpisane do rejestru / ewidencji zabytków - Gmina Podkowa Leśna

MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	DATOWANIE	EWIDENCJA	REJESTR A	DECYZJA
Podkowa Leśna	11 Listopada 1/3	Budynek gospodarczy z zespołu willowego	1934-35		1489	10.06.1991
Podkowa Leśna	11 Listopada 1/3	Willa "Renata" wraz z działką i zielenią	1934	1979	1489	10.06.1991
Podkowa Leśna	Akacjowa 5	Willa "Znicz"	1932	2012	ewid.	
Podkowa Leśna	Bażantów 8	Dom rodzinny Kończykowskich wraz z budynkiem gospodarczym i terenem posesji	ok 1933 r.		1402	12.12.2017
Podkowa Leśna	Bukowa 24 (d.Waryńskiego)	Willa	ok. 1926		1353	16.06.1988
Podkowa Leśna	Dębowa 5	Willa "Domek w lesie"	1931	1980	ewid.	
Podkowa Leśna	Iwaszkiewicza 6	Dom	1946-48	2016	ewid.	
Podkowa Leśna	Iwaszkiewicza 7 (d. Pocztowa)	Willa "Aida" wraz z terenem posesji	kon. XIX w.(?)	1979	979	07.07.2010
Podkowa Leśna	Jana Pawła II 29	Willa "Hel"	1932-1935		1644	01.07.2021
Podkowa Leśna	Jana Pawła II 39 (d. 1 Maja 39)	Park przy dworze "Zarybie"		1984	ewid.	
Podkowa Leśna	Jana Pawła II 39 (d. 1 Maja 39)	Spichlerz z zespołu dworskiego	k. XIX w.	1977	1183	29.06.1981
Podkowa Leśna	Jaworowa 23	Willa "Olkowo"	1930-31	2012	ewid.	
Podkowa Leśna	Jelenia 5	Willa "Anna" (także "Ewa")	1936	1979	ewid.	
Podkowa Leśna	Lilpopa 16	Budynek d. kasyna	ok. 1925	1979	1182	29.06.1981
Podkowa Leśna	Lilpopa 16	Park przy d. Kasynie		1984	1182	29.06.1981
Podkowa Leśna	Lipowa 11	Willa wraz z działką i zielenią	ok. 1931		1446	20.11.1990
Podkowa Leśna	Lipowa 15	Willa "Krywojta" wraz z działką i zielenią	1929	1980	1440	27.08.1990

Podkowa Leśna	Modrzewiowa 41	Willa "Błękit"	1928	1979	ewid.	
Podkowa Leśna	Modrzewiowa 45	Willa "Podlesie" (do 1930 roku pałacyk myśliwski St.Lilpopa)	1911, 1932	2014	ewid.	
Podkowa Leśna	Parkowa 21	Pensjonat "Przedwiośnie"	1928	1979	ewid.	
Podkowa Leśna	Parkowa 19	Willa "Jókawa" (Pensjonat "Jukawa")	1927	2012	1552	19.12.2018
Podkowa Leśna	Sarnia 56	Willa "Marsylianka"	1931	1979	ewid.	
Podkowa Leśna	Sienkiewicza 25	Willa "Januszońka"	1931 - 1932	1979	ewid.	
Podkowa Leśna	Słowackiego 20	Willa "Marysin"	1931	2016	ewid.	
Podkowa Leśna	Słowackiego 5	Ogród z fontanną z zespołu willowo-ogrodowego	1937		937	11.08.1999
Podkowa Leśna	Słowackiego 5	Willa z zespołu willowo-ogrodowego	1937		937	11.08.1999
Podkowa Leśna	Słowackiego 5	Zespół willowo-ogrodowy obejmujący: willę wraz z ogrodem i fontanną	1937	1999	937	11.08.1999
Podkowa Leśna	Słowicza 27	Willa "Anulka Leśna"	1928-29	2013	ewid.	
Podkowa Leśna	Sosnowa 51	Willa "Zoja"	1932-1935	1980	ewid.	
Podkowa Leśna	Storczyków 24	Willa wraz z terenem	ok. 1927-28	2012	1731	13.09.2022
Podkowa Leśna	Warszawska 16	Willa "Współpraca"	1928-1929	1979	ewid.	
Podkowa Leśna	Żeromskiego 15	Willa "Promienna"	1933-36	2012	ewid.	
Podkowa Leśna		Cmentarz parafialny	I poł. XX w.	1991	ewid.	
Podkowa Leśna	Jana Pawła II 2 A	Stacja Kolejowa - Podkowa Leśna Główna	1927	2016	ewid.	
Podkowa Leśna		Układ urbanistyczny	1925	1983	1194	22.10.1981
Podkowa Leśna (d. Stawisko)	Gołębia 1 A d. 1	Park krajobrazowy przy willi J. Iwaszkiewicza	pocz. XX w.	1977, 1979	1218	12.01.1983 12.07.1984
Podkowa Leśna (d. Stawisko)	Gołębia 1 A d. 1	Willa (d. Jarosława Iwaszkiewicza)	XX w.	1967	1108/764	22.02.1967 12.07.1984
Podkowa Leśna	teren położony przy ul. Jana Pawła II, odcinku od Akacjowej do ul. Lilpopa	Aleja Lipowa – drzewostan wraz z terenem			1898	24.07.2025

Źródło: https://mwkz.pl/zabytki/rejestr-i-ewidencja-zabytkow

Zestawienie zabytków archeologicznych znajdujących się na terenie gminy Podkowa Leśna wpisanych do rejestru lub/i do ewidencji:

Rodzaj nieruchomego zabytku archeologicznego	Rejestr zabytków	Ewidencja zabytków
Grodzisko		
Osada		
Cmentarzysko		
Cmentarzysko kurhanowe		
Pozostałe zabytki archeologiczne		

Źródło: https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/

Gmina Baranów

Gmina Baranów położona jest w zachodniej części województwa mazowieckiego, w powiecie grodziskim. Graniczy z Gminą Teresin, Błonie, Grodzisk Mazowiecki, Jaktorów i Gminą Wiskitki. Centralnym punktem Gminy jest Baranów, gdzie znajduje się siedziba władz gminy. Powierzchnia gminy Baranów wynosi 76 km^2. W skład gminy wchodzą 24 miejscowości, które tworzą 21 sołectw: Baranów, Basin, Boża Wala, Bronisławów, Buszyce, Cegłów-Murowaniec, Drybus, Gole, Holendry Baranowskie A, Holendry Baranowskie B, Karolina, Kaski, Kaski-Budki, Kopiska, Nowa i Stara Pułapina, Osiny, Regów-Gongolina, Stanisławów, Strumiany, Wyczółki oraz Żaby. Gmina Baranów znajduje się około 50 km od stolicy i jest częścią Obszaru Metropolitalnego Warszawy. Istotnym czynnikiem wpływającym na rozwój gminy jest sytuacja społeczno-gospodarcza oraz potencjał usługowy powiatu, w którym się znajduje. Planowana lokalizacja Portu Polska na obszarze gminy Baranów znacząco wpływa na zagospodarowaniu terenów w gminie, w tym na planowanie przestrzenne w gminie oraz ruch budowlany, z uwagi na ograniczenia wynikające z lokalizacji lotniska. Na terenie gminy znajdują się 3 pomniki przyrody – drzewa o gatunku: lipa drobnolistna: wysokość – 25m, lipa drobnolistna: wysokość – 16m oraz dąb szypułkowy: wysokość – 18m, pierścień – 141cm, obwód – 443cm.

Zabytki nieruchome wpisane do rejestru / ewidencji zabytków - Gmina Baranów

MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	DATOWANIE	EWIDENCJA	REJESTR A	DECYZJA
Baranów		Chałupa	1869	1959	ewid.	
Baranów		Cmentarz		1990	ewid.	
Baranów		Cmentarz par. przy kościele p.w. św. Józefa		1994	ewid.	
Baranów		Kościół par. p.w. św. Józefa	1908-17	1994	1099	29.04.1975
Boża Wola		Dwór	1869	1991	1039/302	13.09.1973
Boża Wola		Park dworski	2 poł. XIX w.	1979	564 , 1039/302	20.06.1981
Cegłów		Park dworski	poł. XIX w.	1983	727	01.06.1984
Kaski		Cmentarz przykościelny	pocz. XV w.	1993	ewid.	
Kaski		Cmentarz rzym.-kat.	XVIII w.I poł. XIX ...	1988	ewid.	
Kaski		Dwór z zespołu dworskiego	XVIII w.	1959	149/58	21.01.1959
Kaski		Ogród dworski z zespołu dworskiego	XVIII w.	1980	149/58	21.01.1959
Kaski		Zespół dworski: dwór, z wyposażeniem wnętrza i grodem dworskim	XVIII w.	1966	149/58	21.01.1959
Żaby		Mogiła żołnierzy ros. Z I wojny światowej	1915	1996	ewid.	
Żaby		Park		1978	ewid.	

Źródło: https://mwkz.pl/zabytki/rejestr-i-ewidencja-zabytkow

Zestawienie zabytków archeologicznych znajdujących się na terenie gminy Baranów wpisanych do rejestru lub/i do ewidencji:

Rodzaj nieruchomego zabytku archeologicznego	Rejestr zabytków	Ewidencja zabytków
Grodzisko		
Osada	6	213
Cmentarzysko		16
Cmentarzysko kurhanowe		1
Pozostałe zabytki archeologiczne		15

Źródło: https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/

Gmina Jaktorów

Gmina Jaktorów jest gminą wiejską położoną w powiecie grodziskim i graniczy z miastem Żyrardów oraz z gminami: Radziejowice, Grodzisk Mazowiecki, Baranów i Wiskitki. Położona jest około 40 km od Warszawy, od strony zachodniej. Powierzchnia gminy

wynosi 55,24 km^2 i według stanu na 2024 rok zamieszkuje ją 13 115 osób w 17 wsiach, podzielonych na 14 sołectw: Bieganów, Budy –Grzybek, Budy Michałowskie, Stare Budy A, Stare Budy B, Budy Zosine, Chyliczki, Grądy, Henryszew, Jaktorów A, Jaktorów B, Jaktorów – Kolonia, Międzyborów, Sade Budy. Poprzez teren gminy przechodzi droga wojewódzka nr 719 oraz linia kolejowa Warszawa – Skierniewice i linia kolejowa CMK.

Jaktorów leży nad Psią Tuczną, nad rzeką znajduje się pomnik ostatniej turzycy – jest to głaz narzutowy o obwodzie 850 cm z napisem *„Tur – Bos primigenius Bojanus, przodek bydła domowego, przeżył na terenie rezerwatu Puszczy Jaktorowskiej do roku 1627."*

Na terenie gminy znajduje się obszar chronionego krajobrazu – Bolimowsko-Radziejowicki z doliną Środkowej Rawki o całkowitej powierzchni 25753 ha. Położony na Równinie Łowicko- Błońskiej, na terenie powiatu grodziskiego i powiatu żyrardowskiego w gminach Mszczonów, Puszcza Mariańska, Radziejowice i Wiskitki. W części zachodniej obejmuje Arkadię i Nieborów, w części środkowej kompleksy leśne Puszczy Bolimowskiej z doliną Rawki i jej dopływami, w części wschodniej kompleksy dawnych puszcz: Miedniewickiej, Wiskickiej, Mariańskiej i Jaktorowskiej. Ma charakter równiny denudacyjnej pociętej dopływami Bzury. Znajdująca się na terenie obszaru chronionego dolina rzeki Pisi Tucznej i jej starorzecza wraz z nadbrzeżną roślinnością są unikalnym na zachodnim Mazowszu typem środowiska i krajobrazu z nieuregulowaną rzeką, bogatą fauną i florą oraz licznymi okazami starych drzew. Dolina rzeki Rawki stanowi atrakcyjny teren dla wielu form rekreacji. W zachodniej części gminy Jaktorów rozciąga się malowniczy teren Zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Wydmy Międzyborskie". Obszar zajmuje 31,46 ha, przy czym 25,44 ha to grunty Lasów Państwowych i częściowo prywatne w północnej części Międzyborowa. „Wydmy Międzyborskie" to piaszczyste wzniesienia, powstałe w wyniku ustąpienia lodowca w klimacie arktycznym, podczas ostatniego zlodowacenia północnopolskiego, zwanego także bałtyckim. Forma paraboliczna wydmy z ramionami skierowanymi przeciwnie do panującego wiatru tj. kierunku północno-zachodniego, charakterystyczna jest dla klimatu wilgotnego. Obecnie obszar o najwyższym wzniesieniu osiągającym wysokość względną ponad 10 m (114,5 m n.p.m.) porośnięty jest sosnami, brzozami i dębami. Na terenie wydm znajduje się ścieżka dydaktyczna pokazująca ich najciekawsze fragmenty, m.in. 160-letnią pomnikową sosnę i Krzyż Powstańców 1863 roku upamiętniający powstańców styczniowych. Spacer wspomnianą ścieżką dydaktyczną przewidziany jest na cztery godziny. Prowadzi przez 12 przystanków o charakterze przyrodniczym lub historycznym. Na terenie Gminy znajduje się

wiele pomników przyrody. Drzewa otrzymały to miano ze względu na wyróżniające je cechy krajobrazowe, estetyczne, osobnicze i przyrodnicze. Są to zarówno pojedyncze dęby szypułkowe ale i również grupy drzew.

Zabytki nieruchome wpisane do rejestru / ewidencji zabytków - Gmina Jaktorów

MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	DATOWANIE	EWIDENCJA	REJESTRA	DECYZJA
Budy Michałowskie	nr 76	Chałupa	ok.1900	1980	ewid.	
Budy Zosine	Armii Krajowej	Cmentarz wojenny z II wojny światowej	zał. 1946	1995	904	22.12.1992
Budy-Grzybek	nr 23	Chałupa	ok. 1920	1980	ewid.	
Chylice-Kolonia	3 Maja 13	Willa Montwiłłów "Montwiłłówka"	ok. 1910	2009	ewid.	
Chylice-Kolonia		Park podworski	1820		532	05.05.1980
Jaktorów	Fabryczna 6, 6 A	Budynek administracyjny (ob. mieszkalny) z zespołu budynków zakładów "Bielnika"-filii Żyrardowskich	1883, 1890-1910	2009	ewid.	
Jaktorów	Fabryczna 6, 6 A	Jaz wodny z zespołu budynków z zespołu budynków zakładów "Bielnika"-filii Żyrardowskich Zakładów Lniarskich	1883, 1890-1910	2009	ewid.	
Jaktorów	Fabryczna 6, 6 A	Portiernia z zespołu budynków zakładów "Bielnika"-filii Żyrardowskich Zakładów Lniarskich	1883, 1890-1910	2009	ewid.	
Jaktorów	Fabryczna 6, 6 A	Relikty hali bielnika z zespołu budynków zakładów "Bielnika"-filii Żyrardowskich Zakładów Lniarskich	1883, 1890-1910	2009	ewid.	
Jaktorów	Fabryczna 6, 6 A	Zespół budynków zakładów "Bielnika"-filii Żyrardowskich Zakładów Lniarskich	1883, 1890-1910	2009	ewid.	
Jaktorów	Gdyńska 2	Willa	II poł. XIX w.	1980	ewid.	
Jaktorów	Warszawska 12	Kościół par. p.w. św. Stanisława wraz z terenem przykościelnym	1932-34		371	10.07.2003
Jaktorów	Żyrardowska, d. Warszawska 3	Cmentarz par. p.w. św. Stanisława	zał. 1930	1989	919	09.04.2010
Jaktorów-Chylice	Parkowa 9	Park	I poł. XIX w.	1980	532	05.05.1980
Jaktorów-Chylice	Parkowa 9	Spichlerz	I poł. XIX w.	1980	ewid.	
Jaktorów-Chylice	Parkowa 9	Stodoła dworska	IV ćw. XIX w.	1980	ewid.	
Jaktorów-Chylice (Kolonia)		Dwór	III ćw. XVIII / I poł. XIX w.	1980	608/83	28.07.1983
Maruna	nr 10	Dom	ok.1880	1980	ewid.	

Źródło: https://mwkz.pl/zabytki/rejestr-i-ewidencja-zabytkow

Zestawienie zabytków archeologicznych znajdujących się na terenie gminy Jaktorów wpisanych do rejestru lub/i do ewidencji:

Rodzaj nieruchomego zabytku archeologicznego	Rejestr zabytków	Ewidencja zabytków
Grodzisko	0	0
Osada	1	116
Cmentarzysko	1	5
Cmentarzysko kurhanowe	2	1
Pozostałe zabytki archeologiczne	0	3

Źródło: https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/

Gmina Żabia Wola

Gmina Żabia Wola jest gminą wiejską, w skład której wchodzą 32 sołectwa, a siedzibą gminy jest miejscowość Żabia Wola. Od północy gmina graniczy z Gminą Grodzisk Mazowiecki, od wschodu z Gminą Nadarzyn i Gminą Tarczyn, od południa z Gminą Pniewy i Gminą Mszczonów, a od zachodu z Gminą Radziejowice. W 2024 roku gmina liczyła 10 037 mieszkańców. Najbardziej zaludnionymi miejscowościami gminy są Osowiec, Żelechów i Żabia Wola. Gmina położona jest w odległości około 38 km od Warszawy i około 100 km od Łodzi. Gminę przecinają główne szlaki komunikacyjne takie jak droga ekspresowa S8, droga krajowa nr 50, ponadto w pobliżu gminy biegnie autostrada A2 i droga krajowa nr 7. Gmina leży w Obszarze Metropolitalnym Warszawy, co wpływa na jej wysoką atrakcyjność osiedleńczą.

Dawniej gmina spełniała przede wszystkim funkcje rolnicze, obecnie ze względu na coraz większą liczbę mieszkańców zaczyna dominować funkcja mieszkaniowa. Gmina jest atrakcyjna turystycznie na co wpływa położenie w pobliżu obszarów chronionych przyrody takich jak m.in. Warszawski Obszar Chronionego Krajobrazu. Gmina leży w obszarze dorzecza Wisły, a przecinają ją cieki wodne takie jak m.in. Utrata, Pisia Gągolinia czy Pisia Tuczna. W gminie funkcjonują dwie instytucje kultury: Dom Kultury w Żabiej Woli wraz z filią w Żelechowie oraz Gminna Biblioteka Publiczna w Żabiej Woli z filią w Żelechowie. W ostatnich latach wraz ze wzrostem liczby mieszkańców zauważa się coraz większe zainteresowanie istniejącą ofertą kulturalną. W Domu Kultury funkcjonuje Mini Muzeum Żaby, które gromadzi ponad 1,6 tys. eksponatów – figurek żab stworzonych z różnych materiałów. Jest to jedna z największych tego typu kolekcji w kraju.

Gmina Żabia Wola położona jest w makroregionie Wzniesienia Południowomazowieckie, w mezoregionie Wysoczyzny Rawskiej. Lesistość gminy wynosi około 21%. Na terenie gminy znajdują się dwa rezerwaty przyrody, ponadto przy granicy gminy znajduje się m.in. dwa Obszary Chronionego Krajobrazu: Warszawski i Bolimowsko-Radziejowicki z doliną Środkowej Rawki. Gmina staje się miejscem turystyki „weekendowej" – pieszej i rowerowej, ze względu na atrakcyjność środowiska i walory obszaru.

Zabytki nieruchome wpisane do rejestru / ewidencji zabytków - Gmina Żabia Wola

MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	DATOWANIE	EWIDENCJA	REJESTR A	DECYZJA
Grzegorzewice	nr 12	Chałupa	IV ćw. XIX w.	1980	ewid.	
Grzegorzewice		Dwór (pałac)	XIX w.	1980	292/821	17.03.1969
Grzegorzewice		Park podworski	XIX w.	1979	562	20.06.1981
Grzmiąca		Pałac	poł. XIX w.	1980	865	30.11.1970
Grzmiąca		Park podworski	zał. XIX w.	1977, 1980	561, 865	30.11.1970 20.06.1981
Lasek		Park		1980	ewid.	
Ojcówek		Park dworski	XIX/XX w.	1981	720	01.06.1984
Ojrzanów	nr 6	Chałupa	ok.1914	1980	ewid.	
Ojrzanów		Pałac	II poł XIX w.,	1980	605	28.07.1983
Ojrzanów		Park krajobrazowy	zał. XV w.	1977	605	28.07.1983
Osowiec	nr 3	Chałupa	IV ćw. XIX w.	1980	ewid.	
Osowiec	nr 35	Chałupa	IV ćw. XIX w.	1980	ewid.	
Osowiec		Dwór	I poł. XIX w.	1980	790	06.06.1989
Osowiec		Kapliczka dworska	XVIII w.	1980	ewid.	
Osowiec		Park dworski	poł. XIX w.	1977	489	16.09.1978
Petrykozy		Dwór	I poł. XIX w.	1993	123/5/58	25.01.1958
Petrykozy		Ogród dworski	II poł. XIX w.	1977	123/5/58	25.01.1958
Petrykozy		Park	II poł. XIX w.	1977	488	16.09.1978
Petrykozy		Park (płd. część)	XIX w.		882	08.05.1992
Petrykozy		Wiatrak kozłowy (przeniesiony z Chudolipia)	pocz. XX w.	1980	ewid.	
Petrykozy		Wiatrak kozłowy (przeniesiony z Zimnic)	I ćw. XX w.	1980	ewid.	
Siestrzeń		Park dworski		1987	ewid.	

Skuły	Mszczonowska 6 d. Skuły 4	Cmentarz przykościelny	zał. poł. XIV w.	1993	976	18.10.1994
Skuły	Mszczonowska 6 d. Skuły 4	Dzwonnica drewniana przy kościele p.w. św. Piotra i Pawła	1810	1980	460/62	23.03.1962
Skuły	Mszczonowska 6 d. Skuły 4	Kościół par. p.w. św. Piotra i Pawła (wraz z	1678	1980	460/62	23.03.1962
Skuły		Cmentarz prawosławny	ok. poł. XIX w.	1993	ewid.	
Skuły		Cmentarz rzym. - kat.	pocz. XIX w.	1985	890	21.12.1992
Władysławów	nr 13	Dwór	poł. XIX w.	1998	ewid.	
Władysławów	nr 13	Park dworski		1987, 1998	ewid.	
Żabia Wola		Dwór	I poł. XIXw.	1980	461/62	03.10.1962
Żabia Wola		Park podworski	II poł. XIX w.	1977, 1985	491	16.09.1978
Żelechów	nr 101	Chałupa	pocz. XX w.	1980	ewid.	
Żelechów	nr 66	Chałupa	ok. 1914	1980	ewid.	
Żelechów	nr 68	Chałupa	IV ćw. XIX w.	1980	ewid.	
Żelechów	nr 74	Kościół par. p.w. Zwiastowania NMP	poł. XVI w.	1980	41/372/62	10.03.1962
Żelechów		Cmentarz przy kościele par. p.w. Zwiastowania NMP	zał. przed 1561	1994	41/372/62	10.03.1962
Żelechów		Cmentarz rzym. - kat. (część zachodnia - stary	zał. 1804	1985	870	18.02.1992

Źródło: https://mwkz.pl/zabytki/rejestr-i-ewidencja-zabytkow

Zestawienie zabytków archeologicznych znajdujących się na terenie gminy Żabia Wola wpisanych do rejestru / ewidencji:

Rodzaj nieruchomego zabytku archeologicznego	Rejestr zabytków	Ewidencja zabytków
Grodzisko		
Osada		118
Cmentarzysko		1
Cmentarzysko kurhanowe		
Kopiec		1
Pozostałe zabytki archeologiczne		7

Źródło: https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/

Analiza SWOT w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego Powiatu Grodziskiego

Stan obecny i perspektywy ochrony dziedzictwa kulturowego na terenie Powiatu Grodziskiego podsumowane zostały w układzie słabych i mocnych stron oraz szans i zagrożeń Prezentowana analiza stanowi podstawę do opracowania zasadniczych kierunków działania w zakresie ochrony zabytków na terenie powiatu.

Mocne strony:	Słabe strony:
– lokalizacja dogodna ze względu na krajową infrastrukturę drogowo – kolejową, autostrada A2, zapewniająca stosunkowo łatwy dostęp do obiektów zabytkowych, – położenie w bliskim sąsiedztwie Warszawy i Łodzi, – dostępność dużych ośrodków akademickich, – duży potencjał ludzki: stale rosnąca liczba mieszkańców powiatu, aktywni liderzy społeczności lokalnych, zaangażowanie w sprawy publiczne, – aktywna polityka inwestycyjna, doświadczenie w pozyskiwaniu środków zewnętrznych, – znaczna ilość obiektów zabytkowych na terenie powiatu, – muzeum J. i A. Iwaszkiewiczów, prowadzone przez powiat grodziski, – znaczny udział terenów o walorach przyrodniczych i krajobrazowych,	– niewystarczająca ilość środków finansowych na opiekę nad zabytkami, – mała aktywność społeczna mieszkańców w dziedzinie opieki nad zabytkami, niewielka liczba społecznych opiekunów zabytków, – zły stan techniczny niektórych zabytków, – słabo rozwinięta sfera usług turystycznych, – duża konkurencja aglomeracji warszawskiej na rynku turystyki w regionie.

– stosunkowo duża ilość szkół podstawowych, ponadpodstawowych oraz Publiczne Ognisko Plastyczne im. Jana Skotnickiego w Grodzisku Mazowieckim, – korzystne warunki do rozwoju turystyki, w tym dobrze rozwinięta infrastruktura rekreacyjno-sportowa, duża ilość kulturowych szlaków turystycznych, – inicjatywy powiatu w zakresie dziedzictwa kulturowego, liczne imprezy kulturalne organizowane w ramach ,,Kalendarza Imprez".	
Szanse:	**Zagrożenia:**
– wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju różnych form turystyki kulturowej i rekreacji, – rozwój kultury i rozrywki, – wykorzystanie funduszy strukturalnych dla rozwinięcia sieci dróg, – wykorzystanie atutu bliskości stolicy, – wykorzystanie atutu bliskości Portu Polska, – aktywna promocja powiatu,	– wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych, – niestabilność prawa, brak możliwości skutecznego jego egzekwowania w zakresie ochrony zabytków, – samowolne działania na zabytkach bez uzgodnień konserwatorskich, – zanieczyszczenie środowiska: krajowych ciągów komunikacyjnych w rejonie podwarszawskim,

– rozwój branży związanej z kulturą i rozrywką, – wykorzystanie potencjału obiektów zabytkowych w tworzeniu bazy turystycznej, – niewykorzystany duży potencjał ludzki, – edukacja kulturowa – edukowanie w zakresie wartości dziedzictwa kulturowego, – duża aktywność samorządów gminnych, dobra współpraca z samorządem powiatu, – pozyskiwanie środków z funduszy Rządowych i Unii Europejskiej na ochronę zabytków.	– zwiększająca się liczba samochodów korzystających z infrastruktury drogowej.

Założenia programowe – cele, kierunki działań, zadania

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa w art. 87 ust. 2 główne cele programów opieki nad zabytkami, do których należą:

- ✓ uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- ✓ zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- ✓ wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- ✓ podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;

- ✓ określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- ✓ podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Uwzględniają cele wymienione powyżej, określono III priorytety powiatowego programu opieki nad zabytkami:

- ✓ Priorytet I – Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- ✓ Priorytet II – Promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców;
- ✓ Priorytet III – Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych.

Realizacji sformułowanych powyżej priorytetów służyć będą następujące kierunki działań oraz zadania:

Priorytet I – Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	
Kierunek działań	**zadania**
1. Prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i budowlanych przy obiektach zabytkowych nieruchomych będących własnością powiatu	1.1. Wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i budowlanych w Muzeum im. Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów w Stawisku 1.2. Przeprowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i budowlanych w Domu Pomocy Społecznej w Izdebnie Kościelnym. 1.3. Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością powiatu.
2. Wsparcie osób fizycznych lub jednostek organizacyjnych w zakresie prac	2.1. Udzielanie dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, położonych na obszarze

konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach niebędących własnością powiatu	Powiatu Grodziskiego zgodnie z podjętą uchwałą Nr 137/XX/25 RADY POWIATU GRODZISKIEGO z dnia 27 listopada 2025 r.

Priorytet II – promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców	
Kierunek działań	**zadania**
1. Działania promocyjne, edukacyjna i kulturalne Muzeum im. Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów w Stawisku	1.1. Dostosowanie oferty edukacyjne do różnych grup wiekowych odwiedzających Muzeum 1.2. Organizowanie spotkań literackich, prelekcji, koncertów, wystaw i konkursów 1.3. Współpracowanie z wydawnictwami, radiem i TV w zakresie promocji twórczości Jarosława Iwaszkiewicza
2. Współpraca z organami samorządowymi, stowarzyszeniami oraz organizacjami pozarządowymi działającymi w sektorach edukacji oraz kultury i sztuki oraz kultury fizycznej w zakresie:	2.1. Upowszechnianie wiedzy z zakresu ochrony przyrody i kultury. 2.2. Upowszechnianie kultury fizycznej i turystyki. 2.3. Organizowanie konkursów poszerzających wiedzę uczniów na temat idei propagujących walory powiatu grodziskiego w zakresie dziedzictwa natury, dziedzictwa kulturowego i jego ochrony. 2.4. Upowszechnianie kultury ze szczególnym nastawieniem na dzieci i młodzież. 2.5. Organizowanie imprez mających znaczenie dla rozwoju kultury i integracji społeczności powiatu. 2.6. Organizowanie imprez sportowych, rekreacyjnych i turystycznych o zasięgu powiatowym.

Priorytet III – Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych.	
Kierunek działań	**zadania**
1. Ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	1.1. Opracowywanie programu ochrony środowiska dla Powiatu Grodziskiego oraz raportowanie z jego wykonania.
2. Upowszechnianie wiedzy o zasobach kulturowych i przyrodniczych powiatu oraz jego walorach turystycznych	2.1. Publikowanie informacji na stronie internetowej i mediach społecznościowych powiatu oraz Muzeum. 2.2. Współpracowanie pracowników Muzeum z wydawnictwami. 2.3. Wydawanie niekomercyjnych niskonakładowych wydawnictw (drukowanych: przewodników, albumów, widokówek, folderów itp. lub wykorzystujących inne techniki zapisu). 2.4. Popularyzowanie wiedzy o zasobach kulturowych i przyrodniczych powiatu. 2.5. Współpracowanie z organizacjami działającymi na rzecz promocji regionu. 2.6. Współfinansowanie imprez masowych w celu promocji powiatu i jego dziedzictwa kulturowego.

Zasady oceny realizacji programu

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., za monitorowanie realizacji Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami odpowiada Zarząd Powiatu, który co dwa lata sporządza sprawozdanie i przedstawia je Radzie Powiatu. Sprawozdanie będzie zawierać ocenę poziomu realizacji priorytetów przyjętych w niniejszym programie, z uwzględnieniem:

- ✓ Priorytet I – Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania:

- Liczba wykonanych prac konserwatorskich, restauratorskich i budowlanych w Muzeum im. Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów w Stawisku oraz w Domu Pomocy Społecznej w Izdebnie Kościelnym.
- Wysokość środków wydatkowanych na powyższy cel, w tym pozyskanych dotacji.
- Liczba i wartość udzielonych dotacji z budżetu powiatu na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, położonych na obszarze Powiatu Grodziskiego.

✓ Priorytet II – Promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców:

- Liczba zadań zrealizowanych przez pracowników Muzeum im. Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów w Stawisku, (np. wystawy, koncerty, spotkania literackie oraz współpraca z radiem, telewizją czy wydawnictwami).

✓ Priorytet III – Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych:

- Liczba i wartość udzielonych dotacji na organizację imprez promujących powiat i jego dziedzictwo kulturowe.
- Liczba wydanych publikacji promujących.

Źródła finansowania programu

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym.

Istnieje możliwość finansowania zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami z następujących źródeł:

✓ Rady Gminy (budżet Gminy);

✓ Rady Powiatu (budżet Powiatu);

✓ Sejmiku Województwa (budżet Województwa);

- ✓ Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest wojewoda);
- ✓ Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- ✓ Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- ✓ Środków Unii Europejskiej i innych środków pomocowych;
- ✓ Funduszu Kościelnego w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji.

W celu właściwej i skutecznej ochrony zasobów kulturowych wykorzystane zostaną środki własne powiatu, jak również w miarę możliwości pozyskiwane będą środki zewnętrzne.

Zgodnie z art. 81 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowalne przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa w trybie i na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. W myśl wspomnianego artykułu, powiat grodziski podjął Uchwałę nr 137/XX/25 Rady Powiatu Grodziskiego w sprawie zasad udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, położonych na obszarze Powiatu Grodziskiego.

Uwzględniając powyższe zapisy Rada Powiatu w budżecie co roku zabezpiecza środki na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowalne przy zabytku.

Zakończenie

Przy tworzeniu powiatowego programu opieki nad zabytkami na lata 2026-2029 zadbano, aby cele programu były spójne z celami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz wyznaczonymi kierunkami rozwoju powiatu.

Realizacja programu pozwoli nie tylko na zachowanie w dobrym stanie zabytków znajdujących się na terenie powiatu, ale również wpłynie na wzrost świadomości mieszkańców w zakresie ochrony zabytków oraz rozwój powiatu, w szczególności w zakresie turystyki.

Wychodzimy z założenia, że kultura jest doskonałym narzędziem do budowania zintegrowanej wspólnoty lokalnej. Bazując na historii miejsca chcemy prowadzić nowoczesną edukację kulturalną dedykowaną różnym grupom społecznym.